

POMOC MATERIALNA SPOŁECZNOŚCI GALICJI ZACHODNIEJ LEGIONOM W 1914 ROKU

Marek Cisek

WSTĘP

Celem artykułu jest zarysowanie zagadnienia pomocy materialnej udzielonej przez społeczność Galicji Zachodniej Legionom Polskim w 1914 r. Tematyka ta nie była, jak dotąd, wyczerpująco omówiona w publikacjach poświęconych wydarzeniom z lat I wojny światowej¹. Ze zrozumiałych względów w literaturze przedmiotu na temat Legionów dotychczas dominowała tematyka polityczna i militarna, ze szczególnym zwróceniem uwagi na funkcję i przebieg działań wojskowych z udziałem formacji legionowych. Autorzy poruszający tę problematykę ograniczali się do informacji wycinkowych, zawartych w prasie krakowskiej oraz ukazujących się w kolejnych latach wojny w wydawnictwach Naczelnego Komitetu Narodowego². Analiza informacji zamieszczonych we wspomnianych typach publikacji wskazuje na dominujący aspekt propagandowy, który utrudnia formułowanie wniosków dotyczących postaw społecznych wobec Legionów Polskich w tym okresie. Dodatkowe utrudnienie stanowi obszerna i rozproszona baza źródłowa w kolekcji NKN znajdującej się w Archiwum Narodowym w Krakowie³.

¹ Najobszerniej tematykę tę poruszono w: *Dziesięciolecie intendenty Polskiej Siły Zbrojnej 1918-1928*, kom. red. K. Rudolf [et al.], Warszawa 1929, s. 86-92; M. Wrzosek, *Zaopatrzenie i wyposażenie Legionów Polskich w latach 1914-1917*, „Zeszyty Naukowe Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku” 1988, t. 11, z. 60, s. 83-113. Autor nie wykorzystał źródeł dotyczących działalności skarbowej NKN, które znajdują się w Archiwum Narodowym w Krakowie.

² Przykładowo: „Kalendarz Legionów Polskich na Rok Pański 1915, [zestawił A. Chmurski], (Wiedeń) 1915; „Legionista Polski. Kalendarz Naczelnego Komitetu Narodowego na rok 1916” (Kraków) 1916; J. M. Seniów, *Na drodze do niepodległości: prasa krakowska wobec Legionów Polskich podczas I wojny światowej (1914-1918)*, Kraków 2004.

³ W zasobach Archiwum Narodowego w Krakowie zachowała się tylko część ksiąg asygnatowych, kasowych, magazynowych i allegatów wytworzonych przez struktury NKN w 1914 r. Wynikało to z wielokrotnej alokacji dokumentacji poszczególnych Departamentów NKN podczas I wojny. Zob. Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), Archiwum Naczelnego Komitetu Narodowego (dalej: NKN), sygn. 371, Raport z działalności Biura Likwidacyjnego Intendenty Departamentu Wojskowego NKN w Żywcu, k. 3-9.

3/2

Dnia 14/8 1914 Nr. 79

Kasa otrzymała

od Ob. Prof. Dr. Bolesław Wianowski

Zebrane za kwitami bloczków Nr. K h

„ w puszkach Nr. „ „

„ na listy składkowe Nr. „ „

„ za kwity gotówkowe „ 100.

jako dar „ „

„ „ „

„ „ „

suma słowami Koron sto. K 100. h

Chopier **POLSKI SKARB WOJSKOWY** Jędrzejowski
likwidator ZARZĄDZAJĄCY kasyer

Niniejszy artykuł powstał w oparciu o reprezentatywną kwerendę w NKN w krakowskim Archiwum Narodowym.

Zakres artykułu jest ograniczony czasowo (okres od 1 sierpnia do 31 grudnia 1914 r.) i terytorialnie, tj. obejmuje obszar tzw. Galicji Zachodniej z Wielkim Księstwem Krakowskim. Przez termin „Galicja Zachodnia” rozumie się tu w przybliżeniu wszystkie powiaty, które od 1850 r. podlegały jurysdykcji sądu trzeciej instancji w Krakowie (*Oberlandesgericht*), a więc ówczesne Wielkie Księstwo Krakowskie (choć niebędące formalnie częścią Galicji) i m.in. powiaty takie jak: Biała Krakowska, Jasło, Jaworzno, Łańcut, Nowy Sącz, Nowy Targ, Przeworsk, Strzyżów, Rzeszów, Tarnów itd.

Na podstawie cytowanych źródeł przedstawiono wybrane, charakterystyczne sposoby pomocy (w wymiarze finansowym i pozafinansowym) społeczności Galicji Zachodniej na rzecz Legionów. Z racji ograniczonych ram artykułu, obejmuje on okres od wybuchu I wojny do końca 1914 r. Pomoc materialna na rzecz Legionów Polskich w latach 1915-1918 to zagadnienie warte omówienia w osobnym artykule.

POMOC MATERIALNA NA RZECZ ODDZIAŁÓW STRZELECKICH OD WYBUCHU I WOJNY DO UTWORZENIA NACZELNEGO KOMITETU NARODOWEGO (16 SIERPANIA 1914 ROKU)

Podkreślić należy, że pierwsze oddziały strzeleckie wyruszające na front wykupowane zostały dzięki funduszom Związków oraz Drużyn Strzeleckich, a także dzięki indywidualnym wkładom samych strzelców. Braki w tym zakresie były ogromne i uzupełniano je ze środków zgromadzonych przez Polski Skarb Wojskowy. PSW powołano na Zjeździe Irredentystów w 1912 r., a efektywną działalność rozpoczął 26 sierpnia 1913 r. Tuż przed wybuchem I wojny z tego źródła sfinansowano zakup 80 manlicherów, które

stanowiły wyposażenie oddziału Józefa Piłsudskiego. Jak wynika z zachowanej księgi rachunkowej PSW, organizacja ta z końcem lipca 1914 r. dysponowała w kasie kwotą 43 334 koron i 55 halerzy⁴. Środki te uruchomiono na uzupełnienie wyposażenia I Kompanii Kadrowej i kolejnych oddziałów. Na ten cel wydatkowano około 20 000 koron. PSW ewidencjonował wydatki w książce kasowej, prowadzonej do dnia 21 września 1914 r., choć już 21 sierpnia tego roku, po utworzeniu NKN, PSW zawiesił swoją działalność, a 23 sierpnia posiadane środki przekazał do dyspozycji NKN (kwotę 16 000 koron, a w późniejszym czasie dodatkowo 4000 koron)⁵.

Fundusze, jakimi dysponował PSW, były zbyt małe, aby zaspokoić elementarne potrzeby strzelców i napływających ochotników. Podstawą niesienia dalszej pomocy stała się więc inicjatywa obywatelska, w wyniku której dnia 5 sierpnia 1914 r. powołano w Krakowie do życia Komitet Obywatelski Polskiego Skarbu Wojskowego. W skład Prezydium Komitetu weszli m.in. Marian Raciborski (przewodniczący), Bolesław Limanowski, Zygmunt Marek, Lucjan Rydel (zastępcy przewodniczącego), Ernest Bandrowski, Eustachy Chronowski, Ignacy Daszyński, a także Zofia Golińska-Daszyńska i Marian Stępowski jako sekretarze. Główna siedziba Komitetu znajdowała się w budynku Towarzystwa Technicznego przy ul. Straszewskiego, a w ramach organizacji utworzono sześć sekcji: skarbową, którą kierował August Porębski (ul. Wiślna 10), odzieżową z Wandą Bilewską, żywnościową na czele z Leonem Schillerem (ul. Wiślna 10) i transportową z Gustawem Kadenem (ul. Straszewskiego 24). Sekcją techniczną kierował Ksawery Pietraszkiewicz (Salwator), a sekcją opiekuńczą Maria Siedlecka (Szara Kamienica, Rynek Główny)⁶. Najważniejszym zadaniem, jakie postawił przed sobą Komitet, było zgromadzenie odpowiednich środków oraz stworzenie zaplecza materialnego dla oddziałów strzeleckich. W tej sprawie wystosowano odezwę do polskiej społeczności o wpłacanie datków, potwierdzanych bonami i kwitami Komitetu. W pracach samej Komisji Skarbowej brało udział 86 osób, a najważniejsze w niej funkcje pełnili: August Porębski, Karol Lewandowski i Seweryn Gottlieb. Pomimo skromnych podstaw finansowych Komitetu Obywatelskiego, sprawnie prowadzona przezeń działalność organizacyjna przynosić zaczęła wymierne skutki, nadając licznym i rozproszonym inicjatywom społecznym określone ramy. Powstałe wówczas struktury Komitetu w całości wykorzystał w późniejszym czasie NKN, co wobec szybkiej zmiany sytuacji na froncie było istotne dla wysokości środków zgromadzonych na rzecz Legionów w tak krótkim czasie.

Obok Komitetu Obywatelskiego PSW podobną działalność od dnia 6 sierpnia 1914 r. rozpoczął Samarytanin Polski, tworząc sekcje: pielęgniarską, opiekuńczą, transportową, kuchenną i prowiantową oraz skarbową. Najważniejszą funkcję w działalności Samarytanina sprawował prezes organizacji prof. Bolesław Wicherkiewicz oraz lekarz

⁴ Na potrzeby niniejszego artykułu wszystkie kwoty, zgodnie z zasadami matematycznymi, będą podawane w pełnych koronach, z pominięciem halerzy.

⁵ ANK, NKN, sygn. 561, k. 137; „Nowa Reforma” 1914, nr 384 (z 4 IX), s. 2; „Naprzód” (Kraków) 1914, nr 341 (z 12 VIII), s. 1. Księgi rachunkowej PSW nie wykorzystał: A. Garlicki, *Geneza legionów. Zarys dziejów Komisji Tymczasowej Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych*, Warszawa 1964, choć wnioski autora co do kwoty, jaką dysponował PSW w momencie wybuchu wojny, są prawidłowe. Przeoczenie A. Garlickiego powieli również M. Wrzosek, *Zaopatrzenie i wyposażenie Legionów Polskich w latach...*

⁶ A. Pankowicz, *Organizacja czynu zbrojnego w Krakowie 1906-1918*, [w:] *Kraków w czasie I wojny światowej. Materiały Sesji Naukowej z Okazji Dni Krakowa w roku 1988*, Kraków 1990, s. 16-17, *Rola Krakowa w Dziejach Narodu*, 8; A. Garlicki, *op. cit.*, s. 246; M. Dutkiewicz, *Służba zdrowia Legionów Polskich w latach 1914-1917*, Piotrków Trybunalski 2009, s. 134.

miejski dr Tomasz Janiszewski. W działalności Samarytanina brali także liczny udział przedstawiciele krakowskiego Towarzystwa Lekarskiego oraz Izby Lekarskiej, ponadto niemałe grono kobiet, w tym Maria Wicherkiewicz, kierująca pracami sekcji opatrunkowej, oraz Helena Sikorska, Zofia Bujwid i Wanda Wisłocka, późniejsza legionistka. Organizowano liczne szkolenia w parku Cracovii na Błoniach oraz w siedzibie Sokoła. Szkoleniami przygotowującymi do przyszłej służby sanitarnej objęto 2700 osób. Również po powstaniu NKN Samarytanin odpowiadał za organizowanie komisji asenterunkowej (czyli zaopatrzeniowej) w Krakowie i służby sanitarnej na rzecz Legionów. Podobną działalność prowadził krakowski Strzelec, organizując od 10 sierpnia przy placu Szczepańskim kursy dla sanitariuszy, nadto przygotowując opatrunki oraz inne urządzenia sanitarne, potrzebne na froncie⁷.

O wszystkich podejmowanych inicjatywach informowała obszernie krakowska prasa, ewidencjonując każdą wpłatę na rzecz organizowanej pomocy. Do 10 sierpnia 1914 r., według „Nowej Reformy”, wpłacono na rzecz Komitetu Obywatelskiego PSW 897 koron, na Czerwony Krzyż – 58, Strzelca – 405, Drużyny Sokole – 261, Samarytanina – 90, Drużyny Strzeleckie – 65, Oddział Sanitarny Strzelca – 26 koron. Głównym źródłem pozyskiwania środków były kwesty uliczne, wpłaty przyjmowane na podstawie list składkowych i sprzedaży nalepek. Szereg organizacji prowadziło autonomiczną działalność w tym zakresie. Dnia 10 sierpnia 1914 r. zbiórkę „Na Sokole Drużyny Polowe” zapoczątkował krakowski Sokół⁸. Dominowały datki nieprzekraczające 10 koron, a w kolejnych dniach dynamika wpłat znacząco wzrosła, skoro do 18 sierpnia 1914 r. tylko na Sokole Drużyny Polowe zebrano kwotę 4405 koron. Jednocześnie prasa krakowska informowała o incydentach związanych z nadużywaniem „do celów osobistych” zbieranych w formie list składkowych i kwest środków na rzecz oddziałów strzeleckich. Informacje o nadużyciach podawane w prasie krakowskiej spowodowały, że ta forma zbierania funduszy nie cieszyła się zbyt dużą popularnością. Klemens Bąkowski w prowadzonym przez siebie diariuszu pod datą 7 sierpnia 1914 r. zanotował: „Po domach krążą zbieracze składek, bez żadnych legitymacji. Centami chcą zebrać skarb narodowy. Nie mogą powołać się na żadne znane nazwiska”⁹. Tymczasem 12 sierpnia Wydział Wykonawczy PSW podjął cenną inicjatywę w sprawie „zgodnego postępowania w celu zjednoczenia politycznych, wojskowych i pieniężnych usiłowań całego narodu polskiego”¹⁰. Apel w tej sprawie skierowany został do Koła Polskiego w Wiedniu, Centralnego Komitetu Narodowego we Lwowie oraz Komisji Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych. Pomimo

⁷ M. Dutkiewicz, *op. cit.*, s. 135-136; „Naprzód” (Kraków) 1914, nr 339 (z 11 VIII), s. 2.

⁸ „Nowa Reforma” 1914, nr 341 (z 12 VIII), s. 2; „Gazeta Poniedziałkowa” (Kraków) 1914, nr 33 (z 10 VIII), s. 4.

⁹ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie [dalej: BJ], sygn. 7282 II, K. Bąkowski, Diariusz życia, z. 1, k. 17 (zapis z 7 VIII 1914).

¹⁰ „Nowa Reforma” 1914, nr 345 (z 14 VIII), s. 2.

zachowania odrębności organizacyjnych, proces zbierania datków nabierał w kolejnych dniach coraz większego rozmachu. Do dnia 13 sierpnia 1914 r. kwota zebrana na rzecz oddziałów polskiej irredenty wyniosła łącznie 22 113 koron¹¹.

Niewątpliwie Kraków dominował w organizowaniu i powstaniu społecznego zaplecza dla tworzonych oddziałów. Wybuch powszechnego zaangażowania społecznego zaskoczył organizatorów podejmowanych zbiórek, a skala potrzeb materialnych narastała lawinowo. Atmosferę panującą w mieście dobrze oddaje odezwa Komendy krakowskiego Skauta wydana z początkiem wybuchu wojny, na apel której gotowość niesienia pomocy najbardziej potrzebującym zgłosiło w ciągu kilku dni ponad tysiąc wolontariuszy i wolontariuszek. W akcję niesienia pomocy włączyły się wszystkie środowiska społeczne i struktury zawodowe. Środki pozyskiwano z wszelkich dostępnych źródeł, na ten cel przekazywano dochód z każdego przedstawienia teatralnego w mieście¹². W mobilizacji opinii publicznej zarówno w Krakowie, jak i całej Galicji Zachodniej najważniejsze zadanie przypadło krakowskiej prasie. Na jej łamach informowano o najważniejszych potrzebach i podejmowanych inicjatywach. Szczegółowe informacje o zaangażowaniu i ofiarności wielu znanych działaczy społecznych, samorządowych i politycznych wzbudzało społeczne zaufanie i zachęcało do osobistego w nich udziału¹³. Znaczenie prasy krakowskiej w kształtowaniu postaw społecznych, skupionych wokół idei Legionów jest pierwszorzędne.

W początkowym okresie, obok organizowania pomocy finansowej, podejmowano w Krakowie szereg innych działań na rzecz skompletowania umundurowania i wyposażenia oddziałów oraz napływających ochotników. Przed wymarszem oddziału Piłsudskiego pracami intendenckimi kierowali Jędrzej Moraczewski i Norbert Okołowicz, ale na temat tej działalności brak bliższych danych. W dniu 5 sierpnia 1914 r. staraniem Strzelca i PDS powołano do życia Intendenturę Wojsk Polskich. Od 6 sierpnia pracami intendentury kierował Komitet Obywatelski, w skład którego wchodził m.in.: prof. Józef Grzybowski, Stanisław Goliński, Marian Szydłowski oraz Tadeusz Wyrzykowski¹⁴. Pracownia intendentury mieściła się przy ul. Dunajewskiego 5, a od dnia 28 sierpnia 1914 r. w szkole „barakowej” przy Alei Krasińskiego 11. W okresie do 28 sierpnia pracownia dysponowała znikomą ilością sukna. W związku z tym w dniach od 5 do 15 sierpnia 1914 r. uszyto 91 bluz, 38 par spodni oraz 12 bluz płóciennych, na co wydano 749 koron. W okresie późniejszym tj. od 15 do 26 sierpnia 1914 r., dysponując już pokaźną kwotą 5490 koron, uszyto 267 bluz, 229 par spodni oraz jeden płaszcz¹⁵. Przed powołaniem

¹¹ „Naprzód” (Kraków) 1914, nr 192 (z 14 VIII), s. 2. Pierwsze znaczące kwoty w wysokości po jednym tysiącu koron na rzecz Komitetu Obywatelskiego PSW wpłaciła Rada Podgórze i Eustachy Chronowski.

¹² „Naprzód” (Kraków) 1914, nr 175 (z 5 VIII), s. 3; nr 185 (z 11 VIII), s. 2; nr 195 (z 17 VIII), s. 2; „Nowa Reforma” 1914, nr 326 (z 6 VIII), s. 1; nr 328 (z 8 VIII), s. 2; nr 331 (z 9 VIII), s. 2. W tym czasie w Teatrze Ludowym wystawiano sztukę Stefana Turskiego *Pod znakiem Strzelca*, co Emil Bobrowski skomentował: „Wszyscy żyjemy pod znakiem Strzelca”, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu [dalej: B. Oss.], rkps 12004/I, E. Bobrowski, Pamiętniki z lat 1912-1918, s. 227.

¹³ J. M. Seniów, *op. cit.*, s. 48-49. Autor nie zweryfikował szeregu informacji podawanych w krakowskiej prasie dotyczących działalności finansowej NKN.

¹⁴ J. Grzybowski, *Intendentura Legionów*, „Kalendarz Legionów Polskich na Rok Pański 1915”, s. 149.

¹⁵ ANK, NKN, sygn. 368, Szkic sprawozdania Klary Schrenzlówny z czynności pracowni mundurów założonej przez Intendenturę Wojsk Polskich od 5 VIII do 26 VIII 1914 r., k. 206-208.

NKN prace intendenckie prowadzono również w warsztatach: metalowym, skórniczym i stolarskim, którymi kierował członek Strzelca – inżynier Eugeniusz Tor. Prace te prowadzono dorywczo z powodu ograniczonych środków, niemniej jednak przynosiły one wymierne rezultaty. Dopiero w późniejszym czasie inicjatywy te nabrały większego rozmachu. W warsztatach metalowych zatrudniono 20 osób, a w pracowni rymarskiej, kierowanej przez Bonawenturę Lenarta, 28 pracowników. W okresie do dnia 17 października 1914 r. w tymże warsztacie wyprodukowano m.in. 2730 osłon brezentowych do łopat, 1000 pasów do mundurów, 1070 pasków do tornistrów, 66 torb oficerskich i 62 futerały na rewolwery¹⁶. Zakres wykonanych prac wynikał z dostępności w warunkach wojennych niezbędnych materiałów potrzebnych do produkcji. Duże zasługi na rzecz wyposażenia oddziałów przyniosła także działalność warsztatu bielizniarskiego, mającego swoją siedzibę w Muzeum Przemysłowym. Z wykorzystaniem 20 maszyn przekazanych bezpłatnie przez firmę Singer z Krakowa uszyto m.in. 3233 plecaki, 380 koszul i 600 sztuk bielizny. Wreszcie wspomnieć należy o aktywności warsztatów szewskich, gdzie wyprodukowano m.in. 560 par obuwia¹⁷. W pracach na rzecz Legionów od samego początku brało udział duże grono kobiet. To z ich inicjatywy od 18 sierpnia 1914 r. rozpoczęła w Krakowie funkcjonowanie Bezpłatna Pralnia dla Legionów¹⁸. Powstała ona w pomieszczeniach szkoły gospodarstwa miejskiego przy ul. Pędzichów z inicjatywy Marii Brejer, Kamili Chołoniewskiej, Aleksandry Łuszczynskiej oraz Zofii Surzyckiej. Powołanie tejże placówki było oddolną inicjatywą licznego grona pań, wśród których najaktywniejsze były: Zofia Chlipalska, Regina Czyńska, Maria Feldman, Anna Fortner, Zofia Majer, Wanda, Władysława i Zofia Mitosińskie. W okresie od 18 sierpnia do 21 października 1914 r. wyprano 22 328 sztuk bielizny, z czego ponad połowa została również naprawiona. Na prowadzoną działalność niezbędne środki zdobywały same kobiety, prowadząc kwesty na ulicach. Dopiero w późniejszym czasie zapewniono tej inicjatywie wsparcie ze strony Naczelnego Komitetu Narodowego i Centralnego Komitetu Narodowego, a miasto zapewniło środki na funkcjonowanie pralni¹⁹. Zachowane źródła wskazują na udział kilkuset kobiet w działalności krakowskiego społeczeństwa na rzecz Legionów w 1914 r.²⁰ Do ich ofiarności, nie tylko w wymiarze finansowym, odwoływał się zarówno Komitet Obywatelski PSW, jak i NKN. Znamienny jest przykład, kiedy po ogłoszeniu przez Oddział Sanitarny w Krakowie naboru kandydatek do polowej służby sanitarnej, napływ ochotniczek był tak duży, że organizatorzy już po kilku dniach ogłosili, iż kandydatki „nie będą więcej w żadnym wypadku przyjmowane”²¹. Masowy był również udział kobiet przy wyrobie ręcznym artykułów umundurowania na rzecz Legionów. Kobiety zapewniały też opiekę nad rekonwalescentami i rannymi legionii-

¹⁶ ANK, NKN, sygn. 368, k. 229.

¹⁷ Szczegółowe wyliczenia o działalności zorganizowanych przez Strzelca warsztatów (rymarskiego, metalowego, stolarskiego i szewskiego) zob. ANK, NKN, sygn. 368, k. 241-245, 249-254; *ibidem*, sygn. 370, k. 6, 8-16.

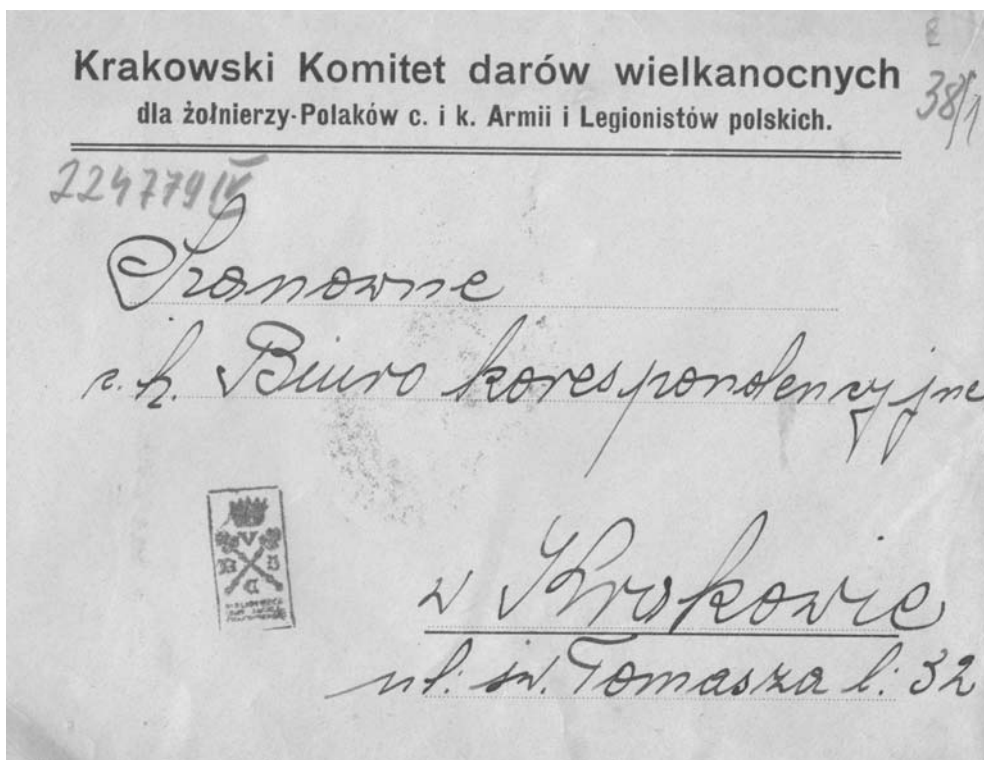
¹⁸ „Naprzód” (Kraków) 1914, nr 348 (z 18 VIII), s. 2.

¹⁹ ANK, NKN, sygn. 368, Sprawozdanie Marii Brejer, Zofii Surzyckiej, Kamili Chołoniewskiej z 21 VIII 1914 r., k. 256-259; „Głos Narodu” (Kraków) 1914, nr 211 (z 5 IX), s. 2. Zbiór wycinków prasowych z tego okresu zob. Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie [dalej: CAW], sygn. 300.1.1224.

²⁰ Wykazy imienne kobiet aktywnie biorących udział w pomocy na rzecz Legionów w 1914 r. zob. ANK, NKN, sygn. 525; *ibidem*, sygn. 578, k. 4-6; *ibidem*, sygn. 271, k. 20.

²¹ „Nowa Reforma” 1914, nr 355 (z 20 VIII), s. 2. Odezwa pt. *Do Kobiet Polskich*, „Naprzód” (Kraków) 1914, nr 355 (z 20 VIII), s. 2.

stami przebywającymi w mieście, pełniły dyżury na dworcach kolejowych, zapewniając rannym legionistom udzielenie niezwłocznej pomocy i opieki lekarskiej²². W Parku Sportowym TS Wisła w Oleandrach²³ działało prowizoryczne ambulatorium, którego pracami kierowała Waleria Lustgarten. Udzielano w nim doraźnej pomocy, wydawano chorym leki oraz przygotowywano opatrunki. W te prace licznie angażowały się kobiety z żeńskich oddziałów strzeleckich oraz studentki medycyny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Podkreślić również należy fakt masowego udziału niewiast w organizowaniu wyżywienia na rzecz legionistów przebywających w Krakowie. Za prowadzenie kuchni w Oleandrach odpowiadała Helena Sygietyńska, drugą – w parku Jordana – kierowała Natalia Stein, żona jednego z wiceprezydentów miasta. W późniejszym czasie utworzono również trzecią kuchnię w Oleandrach prowadzoną przez p. Osińską. W tychże pracach aktywnością wyróżniły się również: Michalina Dąbkowska, Helena Dąbska, Helena Harasimowicz, Stefania Kossuth, Julia i Klara Kuciówny, Antonina Machnicka, Teodora Pacyżanka, Zofia Rau, Klara Rebenowa oraz Maria Siedlecka. Niezależnie od tego w mieście funkcjonowało wiele kuchni obywatelskich. Jedną z nich prowadziły siostry felicjanki, gdzie w przygotowywanie posiłków zaangażowało się 75 kobiet, w tym Genowefa i Gabriela Guzik oraz Jadwiga Kadyj-Kwiatkowska. Inne opiekowały się

²² „Nowa Reforma” 1914, nr 436 (z 14 IX), s. 2; nr 449 (z 10 X), s. 2; Z. Cutter, M. Dutkiewicz, *Wkład kobiet w utworzenie i działalność służby zdrowia Legionów Polskich*, „Zeszyty Naukowe WSO im. Tadeusza Kościuszki. Poglądy i Doświadczenia” 2002, nr 3(125), s. 185-189.

²³ D. Dudek, *Zapomniane losy Parku Sportowego TS „Wisław” na Oleandrach*, „Studia Historyczne” 2003, t. 46, nr 3/4, s. 311-326.

DEPARTAMENT OPIEKI N. K. N.

L..... Data / 191.....

WP.....

złożył

na cele legionowej opieki wojennej

K..... h..... 20

Podpis odbierającego:

Maryja Hownacka

dziećmi legionistów oraz uchodźcami z Królestwa. Wiele z tych wolontariuszek pełniło w późniejszym czasie służbę w Legionach lub pracowało w szpitalach legionowych. Znaczny był także udział kobiet w prowadzeniu bezpłatnej herbaciarni dla legionistów, mającej swoją siedzibę przy krakowskim Rynku Głównym oraz na ul. Szewskiej 17. Pracowało tam 65 pań, w tym na stałe: Anna Biernacka, Ludwika Daszkiewicz, Genowefa Guzik, Jadwiga Kadyj-Kwiatkowska, Ewa Krajewska i Maria Pazurkiewicz. Ukoronowaniem aktywności kobiet w 1914 r. było ich zaangażowanie w przeprowadzenie zbiórki darów na Boże Narodzenie dla wszystkich pułków w grudniu tego roku. W pracach komitetu „gwiazdkowego” udzielało się 41 kobiet²⁴.

Pierwszy okres pomocy dla wyruszających w pole oddziałów strzeleckich charakteryzowało organizacyjne rozproszenie. Polski Skarb Wojskowy miał swój odpowiednik w postaci inicjatywy Sokoła, a wybuch I wojny doprowadził do wielu organizacyjnych przekształceń i powstania nowych, aktywnych struktur. Środki gromadzone przez poszczególne organizacje były jednak zbyt skromne, nawet dla zaspokojenia elementarnych potrzeb napływających do Krakowa ochotników. Dlatego, obok prowadzonej działalności finansowej, powołano do życia zakłady zajmujące się produkcją wyposażenia wojskowego i umundurowania strzelców. Najistotniejszą cechą charakterystyczną pierwszych tygodni wojny była ogromna mobilizacja społeczna, wspierana wydatnie przez prasę krakowską. Nie tylko mężczyźni w wieku popoborowym, ale także kobiety, młodzież (męska i żeńska), wszyscy oni poprzez zaangażowanie się w prolegionowe

²⁴ ANK, NKN, sygn. 374, k. 139-188, 381-383; *ibidem*, sygn. 578, k. 4-6, 13-22. Podział darów między pułkami legionowymi nastąpił z iście matematyczną dokładnością; *Pamiętnik z roku 1914 skautki Marty Pajótkówny*, oprac. E. Śnieżyńska-Stolot, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, R. 62 2012, s. 113-125.

przedsięwzięcia znaleźli ujście dla realizacji swoich poglądów oraz ambicji ideowych lub politycznych. Na szczególnie podkreślenie zasługuje masowe zaangażowanie kobiet, które brały udział niemal we wszystkich inicjatywach.

AKCJA SKARBOWA W KRAKOWIE PO POWOŁANIU NACZELNEGO KOMITETU NARODOWEGO

W dniu 16 sierpnia 1914 r. w Krakowie na posiedzeniu z udziałem Koła Sejmowego (w pełnym składzie), Centralnego Komitetu Narodowego i Komisji Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych podjęto uchwałę o utworzeniu Naczelnego Komitetu Narodowego oraz Legionów Polskich. Uchwała określiła NKN jako „najwyższą instancję w zakresie wojskowej, skarbowej i politycznej organizacji zbrojnych sił polskich”²⁵. W ramach NKN utworzono dwie sekcje – w Krakowie i Lwowie. Strukturę wewnętrzną tworzyły Prezydium oraz Departament Wojskowy, Organizacyjny i Skarbowy. Całością kierował Komitet Wykonawczy z Prezesem NKN, ówczesnym, bardzo popularnym prezydentem Krakowa – Juliuszem Leo. Na czele Sekcji Zachodniej stanął prof. Władysław Leopold Jaworski, prawnik i lider frakcji młodych konserwatystów, zaś Sekcją Wschodnią kierował Tadeusz Cieński, czołowy ideolog Centralnego Komitetu Narodowego we Lwowie. Utworzenie jednolitej organizacji politycznej i wojskowej powitano z dużym entuzjazmem²⁶. Wraz z powstaniem NKN niemal wszystkie organizacje wstrzymały dalszą działalność skarbową na rzecz tworzonych oddziałów. Jako jedna z pierwszych decyzję taką podjęła Komisja Skarbowa PSW, informując opinię publiczną o „wstrzymaniu swojego urzędowania i zbierania składek” już w dniu 19 sierpnia 1914 r. Organizacyjnie Komitet Obywatelski Skarbu Wojennego rozwiązał się w dniu 21 sierpnia 1914 r.²⁷ W jego miejsce utworzono 27 sierpnia Powiatowy Komitet Narodowy w Krakowie, na czele którego stanął Stefan Surzycki, a jego zastępcami zostali Witold Milewski i Ludwik Ocetkiewicz (ten ostatni w randzie sekretarza). Jednak władze austriackie nie zezwoliły na działalność odrębnego PKN w Krakowie jako siedziby Sekcji Zachodniej NKN. Z tego powodu działalność PKN w Krakowie była krótkotrwała i nie przyniosła wymiernych efektów.

W ciągu kilku dni po utworzeniu NKN prasa krakowska poinformowała o utworzeniu jednolitego Skarbu Legionów Polskich. Jednocześnie środki zebrane w ramach działalności prowadzonej przez poszczególne organizacje przekazane zostały na rzecz NKN. 20 sierpnia 1914 r. na koncie Skarbu Wojennego LP znajdowało się już 40 747 koron²⁸. Przełomowe znaczenie dla prowadzenia dalszej akcji skarbowej miała uchwała Rady Miasta Krakowa o przekazaniu na rzecz Legionów kwoty 1 mln koron. Faktycznie pieniędzy przekazanych ze strony miasta w 1914 r. było mniej (o czym napisano

²⁵ O genezie NKN zob. K. Srokowski, *NKN. Zarys historii Naczelnego Komitetu Narodowego*, Kraków 1923; L. Biliński, *Wspomnienia i dokumenty*, Warszawa 1924; I. Daszyński, *Pamiętniki*, t. 1-2, Warszawa 1957; C. Bąk-Koczarska, *Juliusz Leo, twórca wielkiego Krakowa*, Wrocław [et al.] 1986, [cyt. za:] *Dokumenty Naczelnego Komitetu Narodowego 1914-1917*, Kraków 1917, s. 3-5; J. Z. Pająk, *Od autonomii do niepodległości. Kształtowanie się postaw politycznych i narodowych społeczeństwa Galicji w warunkach Wielkiej Wojny 1914-1918*, Kielce 2012.

²⁶ *Prasa polska o zjednoczeniu narodowym*, „Nowa Reforma” 1914, nr 355 (z 20 VIII), s. 1; „Naprzód” (Kraków) 1914, nr 355 (z 20 VIII), s. 1.

²⁷ O wstrzymaniu akcji skarbowej i zbierania składek przez Komisję Skarbową PSW informowała krakowska prasa, zob. „Naprzód” (Kraków) 1914, nr 353 (z 19 VIII), s. 2. ANK, NKN, sygn. 510, Pismo M. Raciborskiego i M. Stępowskiego do W. L. Jaworskiego z dnia 21 VIII 1914 r., k. 710; B. Oss., rkps 12004/I, E. Bobrowski, *op. cit.*, s. 241.

²⁸ „Nowa Reforma” 1914, nr 357 (z 21 VIII), s. 1; K. Srokowski, *op. cit.*, s. 149-150.

w innym miejscu), ale propagandowy efekt podjętej uchwały miał ogromne znaczenie dla mobilizacji i przebiegu dalszej działalności skarbowej na terenie Galicji Zachodniej. Jednocześnie prasa krakowska opublikowała apel do marszałków powiatowych oraz burmistrzów o tworzenie Powiatowych Komitetów Narodowych. Najobszerniejsze informacje prasowe o ofiarności społeczeństwa na rzecz Legionów zawarte są w redagowanym przez Konstantego Srokowskiego „Dzienniku Obwieszczeń NKN Sekcja Zachodnia” ukazującym się od 24 sierpnia do 16 października 1914 r. oraz w „Nowej Reformie”, której Srokowski był redaktorem²⁹. Należy jednak podkreślić, że za w pełni wiarygodne w tym względzie należy uznać księgi i ewidencje finansowe, prowadzone w 1914 r. przez Departament Skarbowy NKN (zob. niżej). Zdarzało się bowiem tak, że deklarowane przez poszczególne miasta, powiaty lub indywidualnych darczyńców wpłaty, o których pisała krakowska prasa, z różnych powodów nie zasilaly konta NKN³⁰.

Jak wynika z „Dziennika przychodów funduszu Skarbu Wojennego Legionów Polskich”, w okresie pomiędzy 20 a 24 sierpnia 1914 r. wpłaty wyniosły 147 korony, a do dnia 31 sierpnia tego roku na koncie NKN zgromadzono 1 137 452 korony³¹. Środki na rzecz Legionów napływały różnymi kanałami. W początkowym okresie dominowały kwitariusze, książeczki oszczędnościowe oraz czekii przekazywane na rzecz NKN. Prowadzono także zbiórkę drobnych darów do puszek, na podstawie kwitów czy imiennych list składkowych. Gromadzeniem drobnych darów zajmował się II Oddział Departamentu Skarbowego. Jego działaniami kierowali Stefan Misiewicz oraz prof. Józef Brzeziński, a w pracach Oddziału aktywnie uczestniczyli również artysta rzeźbiarz Konstanty Laszczka, prof. Celina Łepkowska, Eliza Pareńska oraz liczne grono kobiet. Zachowane protokoły z posiedzeń Oddziału w dniach 19, 20 i 23 sierpnia 1914 r. przedstawiają zakres prowadzonej działalności oraz zamierzenia Oddziału na przyszłość³². Już na pierwszym posiedzeniu postanowiono, że prowadzenie zbiórki pieniędzy w drodze bonów skarbowych miało być kontynuowane tylko w kawiarniach i restauracjach, po ich wcześniejszym ostemplowaniu. Ostatecznie od 21 września 1914 r. w ogóle wycofano z obiegu bony skarbowe³³.

Działające w ramach Oddziału II Koło Pań zgłosiło na trzecim posiedzeniu w dniu 23 sierpnia 1914 r. wniosek o stopieniu przedmiotów złotych na monetę, która następnie służyć miała Legionom Polskim w Królestwie jako środek płatniczy. Rozważano także propozycję zgłoszoną przez Helenę Radlińską dotyczącą kontynuacji zbiórki darów do puszek w powiatach, ale w tym przypadku uzależniono to od zgody poszczególnych PKN-ów. Największe efekty przyniosła zbiórka kosztowności, złota i srebra, obrazów, wyrobów i przedmiotów artystycznych oraz kolekcjonerskich. Akcję zapoczątkowano

²⁹ Szczegółową ewidencję darów deklarowanych i wpłaconych zob. „Dziennik Obwieszczeń NKN (Sekcja Zachodnia)” 1914, nr 1 (z 24 VIII), s. 7-8; nr 2 (z 9 IX), s. 7-8, 10-12; nr 3 (z 17 IX), s. 6-10, 12; nr 4 (z 16 X), s. 5-11.

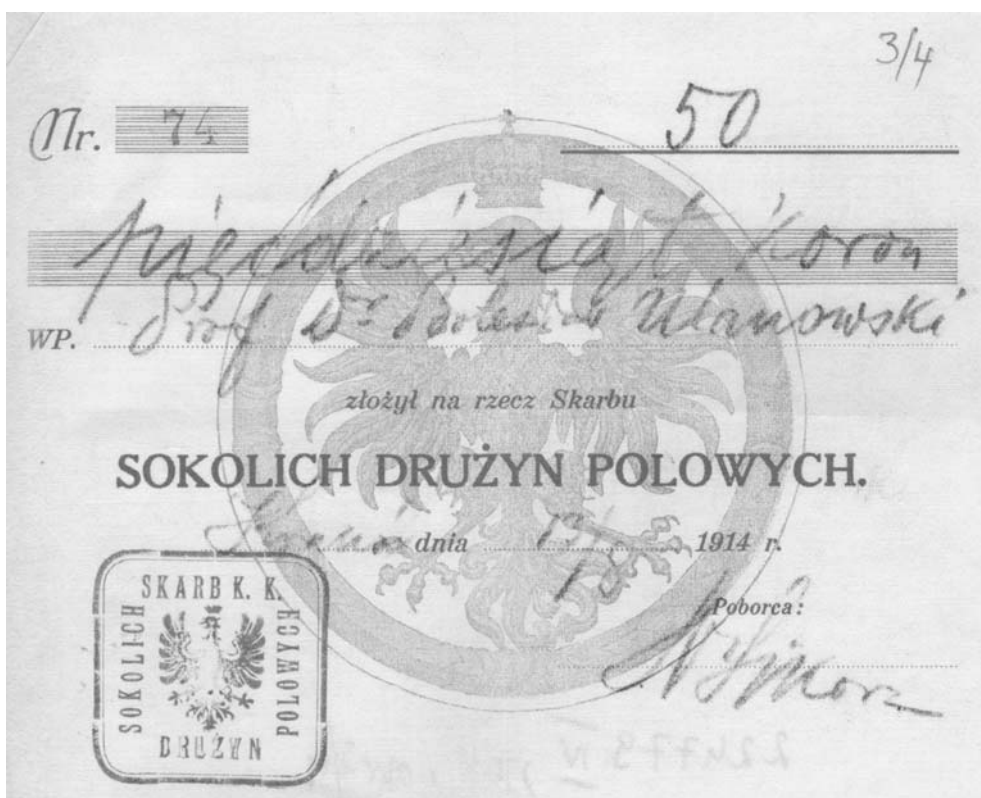
³⁰ Przykładowo uchwalony „Dar Tarnowa” w kwocie 100 000 koron nie został przekazany do NKN, podobnie kwota 250 000 koron zadeklarowana przez Przemyśl oraz suma 330 000 koron, uchwalona przez Radę Powiatową i Radę Miejską Grybowa. Powyższe zjawisko dotyczyło również ofiarodawców indywidualnych, np. burmistrza Nowego Sącza – W. Barbackiego (deklaracja 30 000 koron), „Naprzód” (Kraków) 1914, nr 353 (z 19 VIII), s. 1; J. Dąbrowski, *Dziennik 1914-1918*, oprac. J. Zdrada, Kraków 1977, s. 36.

³¹ ANK, NKN, sygn. 560, k. 1-3.

³² *Ibidem*, sygn. 558, k. 3-8.

³³ *Ibidem*, sygn. 558, Protokoły ze spalania bonów PSW w dniu 21 IX, 28-29 IX 1914 o łącznej wartości 150718 koron, k. 24-26.

w Krakowie już 12 sierpnia 1914 r.³⁴ Zachowane ewidencje wykazują, że każdego dnia kosztowności przekazywało ok. 100 osób, choć 24 sierpnia tego roku liczba ofiarodawców wzrosła do 400. Do 30 sierpnia odnotowano 1114 darów i 890 ofiarodawców. Dalsze, szczegółowe dane w tym zakresie zawiera „Księga kosztowności NKN nr 2”³⁵. Prowadzona ewidencja wskazuje na dominujący udział ofiarodawców z Krakowa, ale zdarzały się darowizny pozakrakowskie, np. dar „srebra po naczelniku powiatu Głowackim”, przedmioty „z cerkwi prawosławnej z Jędrzejowa” przywiezione przez Strzelców do Krakowa jako łup wojenny, dary przekazane przez Polską Organizację Narodową w Dąbrowie Górniczej. Odnotowano znaczący udział ofiarodawców anonimowych. Dominowały jednak darowizny z kręgu inteligencji krakowskiej i środowisk mieszczańskich. Między innymi Maria Wyrzykowska z Krakowa przekazała siedem okruczków złota z dwoma brylantami, a Maria Tokarz ofiarowała dwie bransolety oraz jeden złoty pierścionek. Z innych wymienić należy dar Marii Zawiszyny i Stanisławy Wiśniowieckiej, na który złożyły się biżuteria z brylantami i szafirami o wartości 1800 koron³⁶.

³⁴ CAW, Departament Wojskowy NKN, sygn. 150.1.124 oraz sygn. 150.1.154 b.p. Jak wynika z prowadzonej ewidencji, w poszczególnych dniach dary przekazała następująca liczba mieszkańców Krakowa: 12-13 VIII – 74; 14-15 VIII – 133; 16-17 VIII – 151; 18-19 VIII – 123; 20-24 VIII – 236; 24-30 VIII – 397.

³⁵ ANK, NKN, sygn. 770. Obejmuje wykaz darów przekazanych od dnia 31 VIII 1914 r.

³⁶ *Ibidem*, k. 9, 18, 82; „Nowa Reforma” 1914, nr 353 (z 19 VIII), s. 2. E. Bobrowski przekazał wszystkie osobiste kosztowności z wyjątkiem obrączki ślubnej, zob. B. Oss., rkps 12004/I, E. Bobrowski, *op. cit.*, s. 201.

Zbiórkę darów prowadzono również w urzędach i zakładach pracy. Personel Zarządu Poczty przy ul. Brackiej w Krakowie przekazał ponad 30 przedmiotów ze złota i srebra. Począwszy od 16 września 1914 r. w prowadzonej ewidencji kosztowności zaczynają dominować powiaty. Z większych darów należy odnotować przekazanie w dniu 25 września tegoż roku przez Wacława Rozwadowskiego z Nowego Sącza 86 złotych pierścionków, 67 złotych obrączek, 66 złotych monet i 49 kolczyków. Zapis podsumowujący dary z Zakopanego obejmował 296 złotych zegarków, 187 papierosnic, kilkaset bransolet oraz szereg przedmiotów użytkowych. Kolejny dar z tego miasta obejmował ponad 130 przedmiotów ze złota i srebra. Przekazane kosztowności z Gorlic na rzecz Skarbu Wojennego obejmowały 173 przedmioty ze złota i srebra. Z innych miejscowości wymienić należy dary przekazane przez Komitet Powiatowy w Wieliczce, Wydział Rady Powiatowej w Brzesku, Komitet w Nowym Targu i Tarnobrzegu, PKN w Białej, Tarnowie, Pilźnie, Wadowicach i Mielcu³⁷. Od początku października 1914 r. liczba przekazanych darowizn (w tym artefaktów) wyraźnie spadła. Prowadzona do 31 grudnia tego roku ewidencja darów zamyka się liczbą blisko 2300 darczyńców, wśród których figurują instytucje, struktury powiatowe oraz osoby fizyczne. Na podstawie szacunkowych obliczeń, z uwzględnieniem darów zebranych w 1914 r., a zewidencjonowanych w pierwszych miesiącach 1915 r., przyjąć należy, że w akcji tej wzięło udział w sumie ok. 10 000 ofiarodawców z Galicji Zachodniej³⁸. Ze względu na szczególną wartość zabytkową niektórych darów (dzieł sztuki) zdecydowano o ich przekazaniu do zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie. Ogółem gromadzenie środków finansowych zebranych w formie publicznych kwest, prowadzonych zbiórek do puszek, list składkowych oraz zebranych kosztowności w okresie od dnia 19 sierpnia do 7 listopada 1914 r. przyniosło następujące wpływy:

- listy składkowe (19 sierpnia – 13 października 1914 r.) – 1033 korony;
- bony Polskiego Skarbu Wojskowego (19 sierpnia – 5 listopada 1914 r.) – 1032 korony;
- bony Naczelnego Komitetu Narodowego (6 września – 16 października 1914 r.) – 1065 koron;
- dary zebrane do puszek (19 sierpnia – 8 listopada 1914 r.) – 61 645 koron;
- bloczki (19 sierpnia – 6 listopada 1914 r.) – 8096 koron;
- różne (w tym wpłaty ze sprzedaży kartek, nalepek oraz środki uzyskane ze sprzedaży ofiarowanych kosztowności za okres 19 sierpnia – 8 listopada 1914 r.) – 89 249 koron;
- dary w gotówce (19 sierpnia – 7 listopada 1914 r.) – 131 711 koron³⁹.

³⁷ ANK, NKN, sygn. 770, k. 65-66, 73-75, 123, 110-111.

³⁸ *Ibidem*, k. 147-154, 129. Wymienić również należy kosztowności PSW ze Lwowa, zebrane wcześniej, ale przekazane do NKN dopiero 20 IV 1916 r., obejmujące blisko 8000 łyżeczek, 3000 monet srebrnych, blisko 3 kilogramy złotych wyrobów oraz biżuterię. *Ibidem*, k. 155-159. Łącznie z tytułu zebranych tzw. „efektów” (artefaktów) NKN uzyskał dochód w wysokości 782 319 koron.

³⁹ *Ibidem*, sygn. 759, k. 29, 41-42, 67-70, 81, 87, 107-111, 116-117, 121, 127-134; *ibidem*, sygn. 558, k. 49-51.

Z tej formy ofiarności społeczeństwa NKN czerpał bardzo okazałe środki na działalność prowadzoną również w kolejnych latach wojny.

UDZIAŁ MIASTA I MIESZKAŃCÓW KRAKOWA W AKCJI SKARBOWEJ

Ważne ustalenia można poczynić w oparciu o analizę ofiarności w Stołeczno-Królewskim mieście Krakowie. Dane w tym zakresie zachowane w archiwum NKN są reprezentatywne i wyczerpujące. Na środki zebrane w Krakowie złożyły się wpłaty dokonane przez władze miasta Krakowa, które w dniu 27 sierpnia 1914 r. wpłaciły pierwszą ratę z zadeklarowanego miliona, czyli 200 000 koron, a w listopadzie tego roku dalsze 80 000⁴⁰. Wśród ofiarodawców znalazły się niemal wszystkie krakowskie stowarzyszenia i związki pracownicze, działające w mieście, w tym – Cech Złotników i Jubilerów w Krakowie, Towarzystwo Bratniej Pomocy Kelnerów, Stowarzyszenie Samodzielnych Dorożkarzy, Stowarzyszenie Własnej Pomocy Katolickich Kucharzy oraz Stowarzyszenie Krakowskich Rybaków. W finansowym wsparciu dla Legionów uczestniczyły niemal wszystkie kongregacje kupieckie i mieszczańskie. W opublikowanej 4 września 1914 r. odezwie Komitet Koła Mieszczańskiego w kategoriycznym tonie stwierdził, że „od datków choćby drobnych żaden kupiec nie jest wyłączony”⁴¹. Podczas posiedzenia Koła Stowarzyszenie Kapeluszników, Rękawiczników, Garbarzy, Farbiarzy przekazało 3298 koron. Kolejną wpłatę w wysokości 16 982 koron w imieniu całego Komitetu Mieszczańskiego wniesiono dnia 15 października 1914 r. O dalszej ofiarności poszczególnych cechów – umożliwiającej umundurowanie 500 legionistów – informowała krakowska prasa (zgodnie z podjętą uchwałą Komitetu Koła Mieszczańskiego)⁴². W całej akcji wzięły udział wszystkie cechy krakowskie, a konto NKN zasyliły ponadto indywidualne wpłaty ok. 200 rzemieślników i mieszczan.

Największe wpłaty wносиły organizacje i stowarzyszenia, wykorzystując na ten cel fundusze zgromadzone na cele statutowe w okresie poprzedzającym wybuch wojny. Oddział Krakowski Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika w Krakowie przekazał 10 754 korony, natomiast Akademicki Komitet sprowadzenia zwłok Juliusza Słowackiego – z funduszu Komitetu działającego od 1880 r. – ofiarował 4500 koron. Inicjatywa ta – jako jedyna – spotkała się z protestami, wskutek których dr Stanisław Góra, przewodniczący Komitetu, przekazał szczegółowe wyjaśnienia za pośrednictwem prasy⁴³. Znaczące wpłaty wniosło również Polskie Towarzystwo Słuchaczek UJ „Jedność” (3899 koron), Stowarzyszenie Nauczycieli Krakowskich (3000 koron), Ognisko Nauczycielskie w Krakowie (5000 koron), Towarzystwo Miłośników i Zabytków Krakowa (3000 koron), Stowarzyszenie Kowali i Stelmachów (1000 koron), Krakowska Izba Adwokacka (5000 koron), Towarzystwo Wzajemnej Pomocy Służby Magistrackiej (1690 koron), syndykat dziennikarzy krakowskich (1000 koron), Akademickie Koło Towarzystwa Szkoły Ludowej (1000 koron)⁴⁴. Wpłat dokonywały liczne kawiarnie i re-

⁴⁰ *Ibidem*, sygn. 561, k. 140; „Nowa Reforma” 1914, nr 369 (z 27 VIII), s. 2; nr 497 (z 5 XI), s. 3. Innych wpłat miasta Krakowa w 1914 r. ewidencje NKN nie odnotowały.

⁴¹ „Nowa Reforma” 1914, nr 376 (z 31 VIII), s. 3; nr 392 (z 9 IX), s. 1.

⁴² „Nowa Reforma” 1914, nr 412 (z 20 IX), s. 3; nr 441 (z 6 X), s. 3; nr 458 (z 15 X), s. 3; nr 475 (z 24 X), s. 3. Por. *Koło Mieszczańskie i Cechy Krakowskie Legionom Polskim*, Kraków 1934, s. 15, 34-35.

⁴³ „Nowa Reforma” 1914, nr 392 (z 9 IX), s. 1.

⁴⁴ ANK, NKN, sygn. 561, k. 145, 177; „Dziennik Obwieszczeń NKN” 1914, nr 4 (z 4 IX), s. 10.

stauracje. Ze środowiska artystycznego wymienić należy ofiarność Józefa Mehoffera i Teodora Axentowicza. Kazimierz Tetmajer, nie biorąc bezpośredniego udziału w akcji, przesłał szczegółowe wyjaśnienia do prasy, zdeklarowawszy jednocześnie przekazanie całego dochodu ze sprzedaży jubileuszowego wydania swoich poezji. Wspomnieć również należy o inicjatywach szeregu organizacji, które – wobec braku środków finansowych – oferowały inną pomoc na rzecz Legionów. Znamienny był przykład Polskiego Związku Katolickiej Młodzieży Rękodzielniczej, zaoferował na czas wojny dobrze wyszkoloną orkiestrę składającą się z 306 muzyków.

Obok instytucjonalnej pomocy ważnym źródłem finansowania działalności NKN okazały się wpłaty indywidualnych ofiarodawców, wynoszące najczęściej od 10 do 100 koron. Każdą wpłatę, niezależnie od wysokości, odnotowywała krakowska prasa, dając czytelnikom poczucie uczestnictwa w tworzeniu Legionów. Wśród ofiarodawców zdarzały się również liczne wpłaty anonimowe, o znaczącej wartości. Tadeusz Bednarski „imieniem osoby nie chcącej być wymienioną” przekazał do NKN kwotę 10 000 koron. Emil Bobrowski, baczny obserwator tamtych wydarzeń odnotował w swoim pamiętniku „[...] duch ofiarności przenika całą ludność Krakowa [...]. Każdy daje, co może”⁴⁵.

Postawa i ofiarność na rzecz Legionów społeczeństwa Krakowa miały swoje źródła w mocno wykształconych w okresie autonomii galicyjskiej rodowodach samorządowych i obywatelskich oraz sprawnych strukturach władz miasta, które potrafiły efektywnie wykorzystać ogromny zapal i zaangażowanie szerokich rzesz mieszkańców. Pomimo słabości niemal wszystkich struktur ugrupowań politycznych w Galicji, żywiołowa i oddolna aktywność społeczna na rzecz Legionów, wsparta aktywną postawą wielu znanych postaci z życia publicznego, umożliwiła przeprowadzenie akcji skarbowej na dużą skalę. Polskie Stronnictwo Ludowe – ugrupowanie, które dość szybko zaczęło sceptycznie odnosić się do koncepcji utworzenia Legionów i działalności NKN – jako jedyne wpłaciło na umundurowanie legionistów 50 000 koron, co razem z wpłatą Krajowej Kasy Centralnej dla Spółek Rolniczych i posła Władysława Długosza dało łącznie sumę 74 960 koron⁴⁶. Wsparcie finansowe od innych ugrupowań politycznych nie zostało odnotowane⁴⁷. Sukces prowadzonej działalności skarbowej zapewniła ofiarność indywidualnych darczyńców wywodzących się z krakowskich środowisk inteligenckich i mieszczańskich oraz środowiska naukowego, związanego z Uniwersytetem Jagiellońskim. Największą indywidualną wpłatę z Krakowa stanowił zapis testamentowy Wincentego Sataleckiego w kwocie 25 000 koron „na powstanie narodowe”. Testament ten, sporządzony jeszcze w 1913 r., rodzina z łatwością mogła zakwestionować. Nie uczyniła tego jednak, a jego córki – Aniela i Karolina – uzupełniły testament ojca o dodatkową kwotę 35 000 koron⁴⁸. Wśród innych ofiarodawców warto wymienić: prezydenta Krakowa Juliusza Leo (5000 koron), Lucjana Rydla z rodziną (łącznie 3102 korony), Jana Rydla (1000 koron), prof. Jana Piltza (2000 koron), prof. Stanisława Kutrzebę (1000 koron), prof. Michała Bobrzyńskiego (2500 koron), Rudolfa Starzewskiego (1000 koron) i Michała Rostworowskiego (1000 koron). Jan Kanty Fedorowicz przekazał z początku wojny 1000 koron, a w późniejszym czasie dalszych 6000. Wiceprezydent Krakowa Henryk Szarski wpłacił na rzecz Legionów 6000, a Henryk Loewenfeld – 7000 koron. Ogółem wpłat w kwocie

⁴⁵ B. Oss., rkps 12004/I, E. Bobrowski, *op. cit.*, s. 203 (zapis z 26 VIII 1914).

⁴⁶ ANK, NKN, sygn. 749, k. 343.

⁴⁷ „Nowa Reforma” 1914, nr 366 (z 26 VIII), s. 3; nr 370 (z 28 VIII), s. 3; nr 376 (z 31 VIII), s. 3; nr 384 (z 4 IX), s. 2. Zob. K. Srokowski, *op. cit.*, s. 149-150.

⁴⁸ „Głos Narodu” (Kraków) 1914, nr 210 (z 5 IX), s. 1.

co najmniej 1000 koron lub więcej przekazało ok. 160 indywidualnych ofiarodawców z Krakowa⁴⁹.

O skali materialnego wsparcia na rzecz Legionów zadecydowała również patriotyczna postawa zgromadzeń zakonnych oraz księży, których ofiarność materialna znalazła wymierne efekty. Najwyższe wpłaty w Galicji Zachodniej przekazały siostry norbertanki (2000 koron) i franciszkanki, ojcowie: cystersi, misjonarze, paulini, redemptoryści oraz kameduli z Bielan (po 1000 koron)⁵⁰. Szereg księży wniosło datki na Legiony w drodze indywidualnych wpłat. Biskup Anatol Nowak oraz prałat katedry na Wawelu Czesław Wądołny przekazali (każdy z osobna) kwotę 1000 koron. Kolejnych 54 księży wpłaciło osobno kwoty w wysokości od 100 do 600 koron każdy. Ze zbiorczego zestawienia NKN wynika, że ofiarność księży i zgromadzeń zakonnych na rzecz Legionów wyniosła łącznie blisko 49 000 koron⁵¹.

Mniejszość żydowska uczestniczyła w prowadzonej akcji skarbowej na rzecz Legionów w mniejszym zakresie. Rada Wyznaniowa Gminy Izraelickiej w Krakowie uchwaliła w dniu 31 sierpnia 1914 r. wpłacenie na rzecz Legionów kwoty 10 000 koron, ale ostatecznie poprzestano na sumie 4000. Stojący na czele Rady dr Samuel Tilles wpłacił indywidualnie na rzecz Legionów 2200 koron. Mniejszość żydowska prowadzi-

⁴⁹ ANK, NKN, sygn. 561, k. 132-216; *ibidem*, sygn. 749, k. 332, 337-338, 345-347; „Nowa Reforma” 1914, nr 384 (z 4 IX), s. 2; nr 482 (z 28 X), s. 2.

⁵⁰ ANK, NKN, sygn. 561, k. 133, 136, 145; „Nowa Reforma” 1914, nr 367 (z 26 VIII), s. 3; nr 475 (z 24 X), s. 3.

⁵¹ Wspomnieć również należy, że z Galicji Wschodniej największą kwotę 7660 koron przekazali ojcowie jezuici ze Lwowa. Zob. „Nowa Reforma” 1914, nr 376 (z 31 VIII), s. 3.

ła akcję skarbową na rzecz Legionów także w poszczególnych miejscowościach Galicji Zachodniej⁵².

Krakowska prasa pełniła w omawianym zakresie istotną funkcję nie tylko w Krakowie, ale i w Galicji Zachodniej. Dominowała „Nowa Reforma”, za pośrednictwem której zebrano do końca 1914 r. ponad 60 000 koron. Zdecydowanie mniejsze kwoty pozyskano za pośrednictwem „Czasu” i „Głosu Narodu” oraz „Gazety Krakowskiej”, a redakcja socjalistycznego „Naprzód” w zasadzie w zbiorce nie uczestniczyła. Przez cały okres wojny za pośrednictwem krakowskiej prasy zebrano na rzecz Legionów kwotę ponad 110 000 koron⁵³.

Wreszcie wspomnieć należy o ofiarności organizacji paramilitarnych, działających w Krakowie. Zachowane źródła w tym względzie są skromne, a dane dotyczące spraw finansowych fragmentaryczne. Wiele z nich trudno też zweryfikować. Niewątpliwie największe zasługi na tym polu miał, dysponujący największymi środkami finansowymi, krakowski Sokół, który wyekwipował 50 kawalerzystów oraz przekazał blisko 100 koni w ramach Oddziału Konnego Sokoła. Wartość udzielonego wsparcia, według samego Sokoła, wyniosła 30 000 koron. Krakowski Strzelec oraz Towarzystwo Strzeleckie przekazały na rzecz Legionów wpłaty w mniejszej wysokości⁵⁴.

Niższe wpłaty zebrane w podkrakowskich gminach pozwalały na zdecydowanie mniejszą pomoc Legionom, choć i w tym przypadku można mówić o powszechnym udziale społeczności lokalnych we współfinansowaniu legionistów. W gminie Prokocim zebrano na Skarb Wojenny Legionów 636 koron, z Bronowic Wielkich – 200 koron, a w Zabierzowie – 172 korony. Kwoty przekazane przez inne gminy wyniosły: Dąbrowa – 102 korony, Przegorzały – 95 koron, Kaniów – 47 koron. Mieszkańcy Wierchosławic wpłacili 1150 koron.

Bardzo owocną działalność na rzecz Skarbu Wojennego Legionów prowadzono w Krakowie do końca września. Dnia 28 września 1914 r. władze zarządziły ewaku-

⁵² Przykładowo „Nowa Reforma” 1914, nr 309 (z 23 VIII); nr 366 (z 28 VIII); nr 380 (z 2 IX); nr 400 (z 14 IX); B. Oss., rkps 12004/I, E. Bobrowski, *op. cit.*, s. 203.

⁵³ Do 16 X 1914 r. wpłacono za pośrednictwem „Nowej Reformy” kwotę 57 koron, zob. „Nowa Reforma” 1914, nr 464 (z 18 X); ANK, NKN, sygn. 749, k. 2. Wpłaty za pośrednictwem „Głosu Narodu” zob. „Dziennik Obwieszczeń NKN” 1914, nr 3 (z 17 IX), s. 12.

⁵⁴ CAW, Departament Wojskowy NKN, sygn. 150.1.28, Kancelaria Prezydyalna. Sprawy intendencje, b.p.; *ibidem*, Wojskowe Biuro Historyczne [dalej: WBH], sygn. 400.2511, E. Münnich, Oddział Konny Sokoła w Krakowie 1912-1914, relacja z 28 XII 1937 r. Krakowski Strzelec przekazał 2500 koron, a Towarzystwo Strzeleckie – 4000 koron (ANK, NKN, sygn. 561, k. 132).

ację ludności cywilnej, bardziej zamożni – wobec bezpośredniego zagrożenia miasta – opuszczali Kraków dobrowolnie. Liczba mieszkańców Krakowa zmniejszyła się o jedną trzecią. Dotkliwe braki zaopatrzenia w podstawowe środki żywności oraz galopująca drożyzna, określana przez prasę krakowską „orgią cen” nie pozostawały bez wpływu na akcję skarbową NKN. W tej sytuacji o masowym udziale mieszkańców Krakowa w dalszej działalności skarbowej nie mogło być mowy.

„Gazeta Poniedziałkowa” relacjonowała: „Z rozkazu władzy sklepy zostały zamknięte, czas otwarcia kawiarni i restauracji ograniczono ogromnie. Na ulicach widzi się mało ludności cywilnej [...]. Ruch pocztowy, pieniężny i pakunkowy został zamknięty. Pocztę, dworzec i wszystkie instytucje komunikacji zagarnęła wojskowość”⁵⁵. Dodatkowo sytuację komplikowała panika wywołana falą uciekinierów z terenów Galicji Wschodniej oraz powiatów Galicji Zachodniej zajętych przez wojska rosyjskie, a także liczne przypadki aresztowania przez władze austriackie osób „podejrzanych” o szpiegostwo⁵⁶.

W tej sytuacji zakres realizowanych inicjatyw oraz skala udzielonej pomocy na rzecz Legionów w okresie od sierpnia do listopada 1914 r. była wielkim sukcesem całego miasta. Znaczenie Krakowa na rzecz Legionów w kolejnych latach wojny ustawicznie wzrastało, dyskontując w zupełności dokonania Lwowa, tj. stolicy ówczesnego Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim oraz Księstwami Oświęcimskim i Zatorskim (według ówczesnego podziału terytorialnego w Cesarstwie Austro-Węgierskim).

Łącznie z Krakowa i okolicznych gmin wraz z indywidualnymi wpłatami mieszkańców w 1914 r. przekazano na Skarb Wojenny Legionów 1 131 739 koron⁵⁷.

POWIATY GALICJI ZACHODNIEJ NA RZECZ LEGIONÓW

Praca w metropolii Galicji Zachodniej uzupełniona była przez ofiarność miast powiatowych. Zasadnicze znaczenie dla mobilizacji oraz akcji skarbowej na rzecz Legionów odegrało utworzenie w każdym z powiatów Galicji Zachodniej Powiatowych Komitetów Narodowych (PKN). Podstawową jednostką terytorialną PKN był powiat polityczny. W skład Komitetu Powiatowego wchodziło 10 członków, powoływanych przez Marszałka Powiatu i zatwierdzanych przez Sekcję Zachodnią NKN. Do jej kompetencji należało również mianowanie wchodzących w skład Komitetu komisarza wojskowego i jego zastępcy. Przewidywana struktura PKN zakładała powołanie przewodniczącego, jego zastępcy oraz sekretarza, których wybór był również zatwierdzany przez Sekcję Zachodnią NKN. Na terenie poszczególnych gmin przewidziano możliwość powołania pełnomocników administracyjnych i skarbowych. Bieżąca działalność PKN miała być pokrywana z lokalnych źródeł i nie obciążać środków zbieranych na Skarb Wojenny Legionów⁵⁸. W ramach każdego z PKN powołano oddział skarbowy i administracyjny

⁵⁵ J. Bieniarzówna, J. M. Małecki, *Kraków w latach 1796-1918*, Kraków 1985, s. 387-388, *Dzieje Krakowa*, t. 3; „Gazeta Poniedziałkowa” (Kraków) 1914, nr 48 (z 16 XI), s. 4.

⁵⁶ B. Oss., rkps 12004/I, E. Bobrowski, *op. cit.*, s. 261.

⁵⁷ ANK, NKN, sygn. 561, k. 126-340. Kwota ta obejmuje wpłaty dokonane w 1914 r. przez władze miasta Krakowa w wysokości 280 000 koron oraz z miejscowości wchodzących w skład krakowskiego powiatu sądowego, a także wpłaty przekazane za pośrednictwem prasy krakowskiej, zob. „Dziennik Obwieszczeń NKN” 1914, nr 2 (z 9 IX), s. 7.

⁵⁸ ANK, KNK, sygn. 501, Regulamin organizacji powiatowych Sekcji Zachodniej Naczelnego Komitetu Narodowego (art. 1 i 2), s. 16-19; CAW, Departament Wojskowy NKN, sygn. 150.1.18, Zmiana regulaminu. Departament Organizacyjny z dnia 28 X 1914 r., b.p.

oraz komisariat wojskowy. Zadaniem Komisariatu wojskowego było utworzenie biura werbunkowego, prowadzenie ewidencji zgłaszających się ochotników oraz prowadzenie spraw związanych z intendenturą, prowianturą oraz sprawami sanitarnymi. Kierowników oddziału skarbowego mianował miejscowy przewodniczący PKN. Według założeń Departamentu Organizacyjnego, działalność skarbowa na rzecz utworzenia Legionów miała pochodzić z trzech podstawowych źródeł:

1. podatku osobisto-dochodowego na rzecz Skarbu Wojennego, który miał być wpłacany w wysokości podatku osobistego, zapłaconego w 1912 r. (zakładano, że z tego źródła uda się pozyskać kwotę 30 mln koron);
2. darów wpłacanych przez poszczególne miasta, powiaty i gminy;
3. drobnych darów zebranych do puszek, ze sprzedaży biletów PSW, odznak, marek i danin składanych w złocie i srebrze⁵⁹.

Organizacją struktur powiatowych PKN w obszarze działania Sekcji Zachodniej NKN zajął się Departament Organizacyjny, którego właściwość obejmowała powiaty wchodzące w skład Wyższego Sądu Krajowego w Krakowie wraz z miastami Przeworsk, Łańcut i Brzozów⁶⁰. Początkowo pracą Departamentu kierował Stanisław Stroński, a jego zastępcą mianowani zostali Jan Dąbski i Zygmunt Marek. W skład biura prezydalnego Departamentu Organizacyjnego (D.O.) weszli m.in. prof. Tadeusz Mikułowski oraz prof. Władysław Folkierski. Już 18 sierpnia ów departament skierował okólnik do wszystkich marszałków powiatowych i burmistrzów w sprawie powstania komitetów miejscowych, a następnego dnia opracowano regulamin wewnętrzny. 22 sierpnia 1914 r. odbyło się spotkanie Stanisława Strońskiego z mężami zaufania, którzy w imieniu D.O. dokonali w terenie lustracji powstających komitetów. Od 22 do 27 sierpnia delegaci departamentu, wśród których wymienić należy m.in.: Jakuba Bojko, Stanisława Estreichera, Stanisława Łazarskiego, Tadeusza Łopuszańskiego, Stefana Natansona, Witolda Ostrowskiego, Lucjana Rydla, Michała Siedleckiego, Włodzimierza Tetmajera i Wincentego Witosy, odbyli we wszystkich powiatach Galicji Zachodniej szereg wieców i spotkań z mieszkańcami i utworzonymi komitetami PKN⁶¹. Ostatecznie utworzono 37 komitetów, w tym we wszystkich miastach powiatowych Galicji Zachodniej, nadto w innych miejscowościach, tj.: Kętach, Makowie wraz z Jordanowem, Mszanie Dolnej, Podgórzu, Strzyżowie, Suchej, Zakopanem, Zatorze oraz dwa odrębne komitety dla miasta i powiatu Rzeszów. Jak wynika z zachowanych sprawozdań z odbytych spotkań przedstawicieli Departamentu Organizacyjnego NKN, w poszczególnych powiatach hasło zbierania środków w drodze podatku narodowego spotkało się z dużym poparciem. Jednocześnie uznano za zbędne określenie kwoty minimalnej, jaką ofiarodawcy mieli przekazać na rzecz Legionów. Drugą z zasadniczych kwestii poruszanych na spotkaniach była sprawa zabezpieczenia materialnego rodzin ochotników, którzy wstąpili do Legionów⁶². W sprawie zbiera-

⁵⁹ CAW, Departament Wojskowy NKN, sygn. 150.1.18, b.p.

⁶⁰ ANK, NKN, sygn. 501, Regulamin Organizacji Powiatowych Sekcji Zachodniej Naczelnego Komitetu Narodowego, k. 16-19. Por. CAW, Departament Wojskowy NKN, sygn. 150.1.5, Rozkaz Do Komend organizacji militarnych Strzelców, Polowych Drużyn Sokolich i Drużyn Bartoszkowych z dnia 31 VIII 1914 r. podpisany przez Przewodniczącego Sekcji Zachodniej W. Jaworskiego, Naczelnika D.W. – W. Sikorskiego oraz Prezesa.

⁶¹ ANK, NKN, sygn. 502, Harmonogram odbytych spotkań delegatów D.O. NKN w powiatach Galicji Zachodniej, k. 44-45. Tam również sprawozdania, raporty i odpisy maszynowe z wizytacji PKN. Sprawozdania z wizytacji zob. CAW, Departament Wojskowy NKN, sygn. 150.1.18, b.p.

⁶² Tematyka ta zostanie poruszona w odrębnym artykule.

nia środków finansowych PKN-y zobowiązane zostały do prowadzenia rachunkowości zgodnie z przepisami odpowiednio dla rad powiatowych i miast. Zebrane środki miały być przelewane co tydzień na konto Kasy Miejskiej m. Krakowa.

Akcja wspierania Legionów w drodze podatku narodowego nie przybrała powszechnego i masowego wymiaru, ale przyniosła znaczące wyniki finansowe⁶³. Gromadzenie środków jako dobrowolnego podatku osobistego wymagało utworzenia struktur, które zapewnić mogły regularny i sprawny jego pobór. Osiągnięcie zakładanej kwoty 30 mln koron mogło nastąpić jedynie w dłuższym okresie czasu oraz przy korzystnym przebiegu wydarzeń na froncie. Najczęściej wpłaty z tego tytułu następowały jako potrącenie z bieżących wypłat pracowników, których nie objęła mobilizacja ze względu na realizowane zadania. Takie uchwały podjęli w Galicji Zachodniej urzędnicy pocztowi, kolejarze, pracownicy sądów i nauczyciele. Jak wynika ze *Sprawozdania Komitetu Kolejarzy Polskiego Skarbu Wojennego na rzecz Legionów*, zbiórkę pieniędzy prowadzono w 27 miejscowościach Galicji Zachodniej, gromadząc w 1914 r. sumę 11 444 koron⁶⁴. Należy przyjąć, że środki zgromadzone poza strukturami powiatowymi wpłacone zostały za pośrednictwem gazet krakowskich⁶⁵. NKN nie posiadał na tyle rozbudowanej struktury organizacyjnej, która umożliwiłaby skuteczne i powszechne gromadzenie środków z tego źródła. Co prawda, w ramach PKN-ów w Galicji Zachodniej powołano w większości gmin komitety miejscowe⁶⁶ i/lub parafialne, ale możliwości finansowego wsparcia ze strony ludności z terenów wiejskich były ograniczone. W środowiskach wiejskich Galicji Zachodniej zebrano w 1914 r. w drodze drobnych składek w sumie kwotę 40 787 koron. Jednak najważniejszą przeszkodą w prowadzonej akcji skarbowej były wydarzenia na froncie. We wrześniu 1914 r. coraz to większe obszary Galicji zajmowane były przez wojska rosyjskie. Już 25 września osiem powiatów (Jasło, Kolbuszowa, Krosno, Mielec, Nisko, Ropczyce, Rzeszów, Strzyżów oraz Tarnobrzeg) zostało zajętych przez wojska rosyjskie. W tej sytuacji kolejne objazdy (w dniach 5 i 14 października 1914 r.) przez delegatów D.O. poszczególnych PKN-ów objęły już tylko część powiatów, których sytuację dodatkowo komplikował masowy napływ uciekinierów z Galicji Wschodniej oraz sprawa rozwiązanego Legionu Wschodniego⁶⁷. W tych warunkach o dalszym, powszechnym i efektywnym zbieraniu środków na rzecz Legionów w drodze podatku osobistego nie mogło być mowy.

W tej sytuacji największe wpływy przyniosły wpłaty dokonane przez poszczególne struktury powiatowe i miejskie, z wydatnym udziałem miejscowych PKN-ów. Było to możliwe dzięki zaangażowaniu prezydentów, burmistrzów lub przewodniczących poszczególnych rad powiatowych, a także utworzonych komitetów na terenie powiatów sądowych i miejscowych – na czele z naczelnikiem gminy. Dla prowadzenia akcji skar-

⁶³ Akcja ta w największym zakresie prowadzona była w samym Krakowie. Decyzję o samoopodatkowaniu się na rzecz Legionów podjęli m.in. pracownicy pocztowi (4% poborów), nauczyciele (2% poborów), związek oficjantów sądowych (1% poborów), zob. B. Oss., rkps 12004/I, E. Bobrowski, *op. cit.*, s. 203, 207-208.

⁶⁴ ANK, NKN, sygn. 490, Sprawozdanie Komitetu z dnia 17 III 1915 r., k. 50-55.

⁶⁵ Przykładowo „Naprzód” (Kraków) 1914, nr 210 (z 25 VIII), s. 2.

⁶⁶ Pełny wykaz Powiatowych Komitetów NKN i Komitetów Miejsowych zob. ANK, NKN, sygn. 501, k. 277-624.

⁶⁷ Raporty z tych objazdów zob. CAW, Departament Wojskowy NKN, sygn. 150.1.18 oraz ANK, NKN, sygn. 502, k. 58-60 (Nowy Targ), k. 62-69 (Rzeszów, Ropczyce, Strzyżów), k. 75 (Kęty), k. 81 (Żywiec), k. 97-98 (Wadowice), k. 103-104 (Tarnów); *ibidem*, sygn. 510, k. 672 (Kolbuszowa); *ibidem*, sygn. 509, k. k. 27-29 (Krosno, Biała).

bowej, w szczególności na terenie komitetów miejscowych przyczynili się księża z większości parafii⁶⁸. Przedstawiciele miejscowych władz stanęli na czele PKN-ów w 23 powiatach Galicji Zachodniej, za wyjątkiem PKN-u w Nowym Targu, oraz (utworzonych jako samodzielne) komitetów miejscowych i sądowych, tj. w PKN-ach w Jaworznie, Kętach i Krzeszowicach, a także PKN-ach w Jordanowie z Makowem, Mszanie Dolnej, Sucheju, Strzyżowie (subkomitet w ramach powiatu Rzeszów), Skawinie i Zakopanem (tu: naczelnik gminy). Działalność w powiatach wspierały wydatnie wpłaty indywidualnych ofiarodawców. Największe kwoty przekazali Jan Göetz Okocimski (50 000 koron), który wspierał Legiony również w kolejnych latach, Jan Konopka (z kwotą 20 000 koron) oraz Henryk Dolański (10 000 koron)⁶⁹. Faktycznie działalność skarbową prowadzona w powiatach przyniosła bardzo istotne wpływy finansowe w krótkim czasie obejmującym zaledwie siedem tygodni. W akcji tej, podobnie jak w Krakowie, brały udział liczne organizacje⁷⁰. Warto również odnotować masowy udział w akcji skarbowej mniej zamożnych mieszkańców powiatów Galicji Zachodniej. Pisał o tym W. Witos: „Ofiarność nawet pomiędzy najuboższymi, była wprost niezwykła. Nieraz się zdarzyło, że ludzie oddawali ostatni grosz, odmawiając sobie zakupienia najbardziej potrzebnych rzeczy. Zwyczajni robotnicy, służący i służące przynosili bardzo często oszczędności uzbierane przez większą część życia”⁷¹.

Określenie szacunkowego lub procentowego udziału mieszkańców z poszczególnych powiatów w tej akcji nie jest w pełni możliwe z powodu braku wyczerpujących materiałów źródłowych. Zachowane źródła z archiwum NKN pozwalają jedynie na wyodrębnienie instytucji sprawczych (pośredniczących) w powiatach Galicji Zachodniej przyczyniających się do pozyskiwania środków na rzecz Legionów⁷². Akcję skarbową prowadzono w blisko 200 miejscowościach Galicji Zachodniej. W 123 z nich zbierano środki w drodze składek społecznych, a na fundusz Skarbu Wojennego Legionów wpłat dokonało 96 korporacji powiatowych i stowarzyszeń. Powiatową strukturę finansowego wsparcia ze strony społeczności Galicji Zachodniej na rzecz Skarbu Wojennego Legionów Polskich w 1914 r. przedstawia tabela nr 1⁷³.

⁶⁸ Zob. P. Sierzęga, *Ruch niepodległościowy w powiecie gorlickim w okresie I wojny światowej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie” 1998, z. 28, s. 190-191. Akcję skarbową w blisko połowie gmin tego powiatu prowadzili księża. Podobnie było w większości powiatów Galicji Zachodniej.

⁶⁹ „Nowa Reforma” 1914, nr 355 (z 20 VIII), s. 3.

⁷⁰ Zob. CAW, Departament Wojskowy NKN, sygn. 150.1.13, Kancelaria Prezydialna. Akcja Skarbową, b.p. Zachowały się tam liczne kwitariusze i przekazy pocztowe, wpłaty indywidualnych ofiarodawców oraz wielu instytucji powiatowej. Przebieg akcji skarbowej do końca września 1914 r. podsumowała krakowska prasa. Zob. *Bilans Legionów*, „Nowa Reforma” 1914, nr 434 (z 2 X), s. 1. Artykuł ten w nakładzie 13 000 egzemplarzy rozesłany został przez Departament Organizacyjny do wszystkich komitetów PKN. Zob. CAW, Departament Wojskowy NKN, sygn. 150.1.18, Sprawozdanie Przewodniczącego Departamentu Organizacyjnego NKN S. Strońskiego od 16 sierpnia do 13 października 1914 r., b.p.

⁷¹ W. Witos, *Moje wspomnienia*, cz. 1, oprac. E. Karczewski, J. R. Szaflik, Warszawa 1988, s. 299.

⁷² Wyczerpujący wykaz darów z poszczególnych powiatów na fundusz Skarbu Wojennego Legionów Polskich zob. ANK, NKN, sygn. 561, k. 592-750. Tylko w odniesieniu do kilku powiatów do zestawienia tabelarycznego załączony został wykaz ofiarodawców.

⁷³ Ponadto z zestawienia NKN wynika, że kwoty zebrane przez ofiarodawców, którzy nie podali miejscowości, wyniosły łącznie 18 401 koron. Poza Galicją Zachodnią, na fundusz Skarbu Wojennego Legionów wpłynęło 24 798 koron, w tym wpłaty z poszczególnych miast wyniosły: Lwów

TABELA 1.
(opracowanie własne autora)

Powiat (okręg sądowy)	Instytucje finansowe				Gminy						Powiat				Korporacje		Inne		Razem gminy		procentowy udział chło- pów*
	włościańskie		miejskie i powiatowe		z fund. gminy	ze składek		Rady Powia- towe		PKN		got.	pap. wart.	got.	pap. wart.	got.	pap. wart.	got.	pap. wart.		
1. Biała	7098	–	50	–	675	–	1575	–	16870	–	–	–	–	450	–	58	–	26774	–	34%	
2. Bochnia	5765	–	10000	–	1300	–	1183	–	–	–	–	9200	19995	1167	1000	1400	–	30016	20995	28%	
3. Brzesko	4480	–	500	–	50	–	1086	–	10000	–	–	13490	350	1243	–	50146	10000	80995	10350	7%	
4. Chrzanów	4655	–	–	–	994	–	477	–	35000	–	–	20276	–	1457	–	450	1000	63309	1000	10%	
5. Cieszyń**	–	–	50	–	–	–	140	–	–	–	–	–	–	10	–	170	180	370	180	–	
6. Dąbrowa	4286	–	10725	–	305	–	3564	–	5000	–	–	6202	–	935	–	7424	–	38432	–	21%	
7. Gorlice	5362	–	–	–	–	–	546	–	–	–	–	9500	–	205	–	260	–	15616	–	37%	
8. Grybów	4038	–	–	–	–	–	235	–	–	–	–	950	500	216	–	20	–	5459	–	78%	
9. Jasło	6389	–	–	–	–	–	207	–	–	–	–	–	11632	459	–	1301	1200	8357	12832	15%	
10. Jordanów	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1364	–	99	–	–	–	1463	–	32%	
11. Kęty	557	–	–	–	–	–	242	–	–	–	–	–	–	200	–	120	–	1119	–	71%	

12. Kol- buszowa	656	-	-	-	-	1500	-	-	-	-	-	10000	-	11216	-	200	-	164	2993	23736	-	9%
13. Kros- no	6044	300	7000	-	70	-	-	866	-	-	-	-	-	12030	774	1535	-	3059	-	30604	-	23%
14. Li- manowa	8524	-	1188	-	67	-	-	360	-	-	-	-	-	8134	-	45	-	6305	5000	24624	5000	36%
15. Łańcut	744	-	-	-	-	-	-	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1010	50	1796	50	43%
16. Ma- ków	764	-	-	-	-	-	-	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	993	-	1787	-	44%
17. Mie- lec	7180	-	400	-	-	-	-	170	-	-	-	3000	-	2500	-	-	-	193	20000	13443	20000	53%
18. Mszana Dolna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4725	-	-	-	710	-	5435	-	-
19. Myś- lenice	7153	568	-	-	500	-	-	2016	-	-	-	4136	-	-	3000	447	-	189	-	16442	568 3568	55%
20. Nisko	3203	-	-	-	-	-	-	3665	-	-	-	-	-	-	-	-	-	50	-	6918	-	99%
21. Nowy Sącz	3876	-	1000	207	-	-	-	233	-	-	-	-	-	14573	12930	500	-	190	-	20372	13137	19%
22. Nowy Targ	5937	-	-	-	5030	-	-	67	-	-	-	-	-	5800	-	250	-	340	-	17424	-	63%
23. Oświę- cim	-	-	-	-	-	4800	-	204	-	-	-	-	-	1710	-	61	-	54	500	2028	4800 5300	-
24. Pilzno	3632	-	-	-	-	-	-	329	-	-	-	-	-	1000	-	50	-	-	-	5011	-	80%
25. Pod- gorze	1345	-	20	-	50118	-	-	6811	-	-	-	-	-	491	-	1970	-	2701	161	63455	161	4%
26. Prze- worsk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	73	-	68	-	141	-	-

27. Ropczyce	3648	-	500	-	2300	-	984	-	-	-	-	12630	-	383	-	1100	-	21545	-	32%
28. Rzeszów – miasto	-	-	-	-	50000	-	15000	-	-	-	-	10000	-	132	-	140	-	75272	-	-
29. Rzeszów – powiat	7172	-	-	-	-	-	328	-	-	-	-	30228	-	252	-	2	-	37982	-	33%*
30. Skawina	-	-	-	-	-	-	50	-	-	-	-	7428	-	-	-	1000	-	8478	-	0,06%
31. Strzyżów	1144	-	-	-	500	-	1030	-	-	-	-	2338	-	254	-	25	-	5291	-	41%
32. Sucha	538	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1313	-	38	-	50	1000	1938	1000	18%
33. Tarnobrzeg	6238	-	100	-	1000	-	36	-	-	-	-	-	-	-	-	160	-	7534	-	82%
34. Tarnów	4022	-	-	-	161	-	3060	-	-	-	-	21239	-	647	-	185	-	29314	-	25%
35. Wadowice	18715	-	250	-	234	-	1262	-	-	-	-	11000	-	1238	-	1716	-	34415	-	61%
36. Wieliczka	3287	-	-	-	12	200	8398	-	-	-	-	741	-	200	-	2653	1000	15291	200 1200	76%
37. Zakopane	-	-	600	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	70	-	336	-	1006	-	-
38. Zator	-	-	-	-	-	-	2653	-	-	-	-	1000	-	100	-	145	-	3898	-	68%
39. Żywiec	3446	-	-	-	150	-	968	-	-	-	-	8000	-	1311	700	2859	-	16734	700	21%

*Procentowy udział chłopów w akcji skarbowej odnosi się tylko do wpłat gotówkowych (Razem gminy).

**Seksja Śląska NKN powstała 23 VIII 1914 r., a środki zebrane na rzecz Legionów przez cały okres wojny zamknęły się łączną kwotą 53 877 koron. Największy udział stanowiły składki publiczne (25 460 koron), przekazany na ten cel fundusz budowy Sokolni w Cieszynie (10 098 koron) oraz dofinansowanie ze strony NKN (12 000). Według Edwarda Buławy (*Łącamin wobec Polski. Ślęzacy Cieszyńscy w czynnie legionowym w latach I wojny światowej*, Cieszyn 1998) wydatki poniesione na oddział cieszyński wyniosły w 1914 r. 38 807 koron. Uniemożliwiło to udzielenie znaczącego wsparcie finansowego dla Skarbu Wojennego Legionów Polskich.

Wpłaty z poszczególnych gmin i powiatów Galicji Zachodniej na rzecz Skarbu Wojennego Legionów – w łącznej wysokości 775 751 koron – miały trzy podstawowe źródła. Do 31 października 1914 r. za pośrednictwem Powiatowych Komitetów Narodowych wpłacono łącznie 315 970 koron, a w poszczególnych gminach Galicji Zachodniej zebrano w sumie 235 831 koron.

Za pośrednictwem Rad Powiatowych przekazano środki w łącznej wysokości 140 261 koron. Z trzech wyżej wymienionych źródeł uzyskano łącznie 692 602 korony⁷⁴. Największe wpłaty wpłynęły (licząc według kolejności chronologicznej) z Rzeszowa, Brzeska, Podgórza, Chrzanowa, Dąbrowy, Wadowic, Krosna, Bochni, Tarnowa i Białej.

Zawarte w tabeli nr 1 dane wymagają krótkiego komentarza i uzupełnienia. Podkreślić należy, że przedstawia ona wpłaty efektywne, które zasilły konto Skarbu Wojennego Legionów Polskich do końca 1914 r. Uzupełnić je należy o wydatki ponoszone przez poszczególne powiaty na utrzymanie i wyposażenie oddziałów do czasu ich wymarszu do miejsc koncentracji. Innymi słowy, chodzi o wydatki na wyposażenie zmobilizowanych w tzw. „Polsce powiatowej” ochotników do Legionów. Należy je również skonfrontować zarówno z informacjami zawartymi w sprawozdaniach delegatów NKN-u lustrujących działalność poszczególnych PKN-ów pod względem finansowym, jak i ze sprawozdaniami przygotowanymi przez poszczególne PKN-y w późniejszym

№ 40251

N. 20

3/9

Ob. J. Ulanowski

złożył jako składkę

na rzecz Polskiego Skarbu Wojskowego.

18 dnia VII 1914

Poborca:

Polski Skarb Wojskowy

– 18 510 koron; Stryj – 70 koron; Morawska Ostrawa – 254 korony; Jarosław – 2026 koron; Sambor – 1135 koron; Sanok – 1395 koron; Przeworsk – 289 koron; Drohobycz – 1050 koron; Przemyśl – 4833 korony; Warszawa – 137 koron. Wiedeń – 5144 korony. Kwoty zebrane w innych miejscowościach, nie wymienionych powyżej, wyniosły łącznie 2983 korony. ANK, NKN, sygn. 561, k. 570 i nast.

⁷⁴ ANK, NKN, sygn. 561, k. 589-591.

okresie, zawierającymi informacje o udzielonej pomocy finansowej. Wszystkie środki zgromadzone w poszczególnych powiatach tylko w części zasilily konto Skarbu Wojennego Legionów NKN w Krakowie. Jak wspomniano wcześniej powiaty musiały również sfinansować z własnych środków koszty związane z prowadzonym werbunkiem i utrzymaniem oddziałów do czasu ich wymarszu do miejsc koncentracji. Należy mieć również na względzie fakt dużego opóźnienia czasowego związanego z deklarowaną kwotą na rzecz Legionów. Uchwały poszczególnych gmin albo rad powiatowych, przekazujących na ten cel bardzo pokaźne kwoty, musiały być zatwierdzone przez Wydział Krajowy, co opóźniało znacząco formalne przekazanie funduszy na rzecz Legionów. Dlatego szereg kwot nie znajduje odzwierciedlenia w statystyce za rok 1914 (tabela nr 1)⁷⁵.

Finansowy wymiar wsparcia na rzecz werbunku i utrzymania miejscowych oddziałów, można odtworzyć tylko w odniesieniu do części powiatów. Wydatki w tym zakresie przybierały często formę pomocy rzeczowej w postaci żywności, usług szycia umundurowania, a nawet uzbrojenia, bez szczegółowego określenia ekwiwalentu finansowego. Przypomnieć również należy, że w licznych przypadkach środki pochodziły ze źródeł indywidualnych, nie obciążających funduszy powiatowych. Dlatego w sprawozdaniach PKN pomoc taka nie była ewidencjonowana. Jak wynika ze sprawozdań poszczególnych Powiatowych Komitetów Narodowych za 1914 r., wydatkowano następujące kwoty na rzecz tworzonych oddziałów (w porządku według wysokości wpłat – od największej do najmniejszej):

Bochnia – 32 145 koron;
Wieliczka – 22 627 koron;
Wadowice – 22 105 koron;
Nowy Targ – 19 972 korony;
Pilzno – 19 690 koron;
Brzozów – 12 000 koron;
Łańcut – 9 323 korony;
Zakopane – 5 118 koron;
Jaworzno – 4 000 koron;
Gorlice – 3 250 koron;
Krosno – 3 012 koron;
Maków – 2 997 koron;
Tarnobrzeg – 1 939 koron;
Biała – 1 401 koron;
Ropczyce – 800 koron;
Oświęcim – 785 koron⁷⁶;
Sucha – 730 koron;
Żywiec – 700 koron;
Kolbuszowa – 611 koron.

⁷⁵ Rada Miejska Kęt podjęła uchwałę w sprawie przekazania na Skarb Wojenny Legionów kwoty 20 000 koron w dniu 28 VIII 1914 r. Faktycznie pieniądze przekazane zostały w czerwcu 1915 r. po uzyskaniu zgody przez Wydział Krajowy, zob. ANK, NKN, sygn. 490, k. 74-75. Podobnie było z wpłatami z Myślenic (10 000 koron), Jasła (19 745 pięć koron), które przekazane zostały dopiero w 1915 r. Zob. „Legionista Polski. Kalendarz Naczelnego Komitetu Narodowego na rok 1916”, s. 155, 160.

⁷⁶ W publikacji pt. *Ziemia Oświęcimska w czasie Wielkiej Wojny rozpoczętej w 1914 r.* (Oświęcim 1915) mowa o kwocie 10 440 koron wydanych na utrzymanie i wyposażenie miejscowych oddziałów.

W powyższym zestawieniu brak Rzeszowa, a wynika to z faktu, że już po wymarszu ochotników z tego miasta i powiatu zebrane środki w kwocie 30 000 koron przekazano do Krakowa, z przeznaczeniem na umundurowanie legionistów z Rzeszowa i powiatu. Pieczę nad ich wydatkowaniem powierzono ks. Stanisławowi Żytkiewicziczowi⁷⁷. Niewykorzystaną kwotę w wysokości 14 462 koron krakowski NKN w późniejszym czasie zwrócił do Rzeszowa. Pokazuje to dobitnie przejrzystość zasad, jakie obowiązywały w zakresie wydatkowania ofiarowanych na rzecz Legionów pieniędzy. Kwota ta nie została ujęta w powyższym wykazie, gdyż zawarta jest w tabeli dotyczącej Skarbu Wojennego Legionów⁷⁸.

Z powyższego zestawienia opartego na archiwum NKN wynika, że udokumentowane koszty związane z tworzeniem oddziałów ochotników w powiatach wyniosły co najmniej 163 005 koron. Razem z wykazanim powyżej udziałem wszystkich powiatów w finansowaniu Skarbu Wojennego Legionów Polskich daje to łączną kwotę 938 756 koron zebraną w powiatach Galicji Zachodniej na rzecz Legionów.

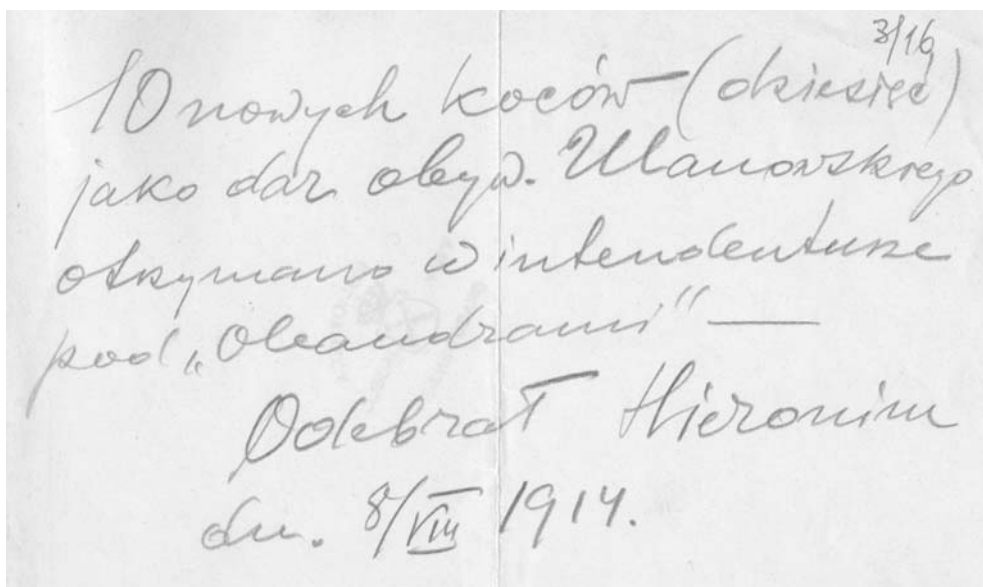
Jak już wspomniano, zmiana sytuacji na frontach w Galicji Zachodniej sprawiła, że rzeczywista skala wsparcia umknęła księgom kasowym NKN. W wielu powiatach dokumentację finansową zniszczono lub została ona zarekwirowana. Ze względu na zagrożenie zajęcia Krakowa przez Rosjan i przeniesienie agend NKN do innych miejscowości pomoc udzielana ze strony wielu powiatów trafiała do Wiednia i nie została ujęta w dokumentach finansowych NKN z 1914 r.

Powołanie struktur PKN na terenie całej Galicji Zachodniej umożliwiło sprawne przeprowadzenie w krótkim czasie zbiórki środków na rzecz Legionów. Stojący na czele PKN marszałkowie powiatu, przewodniczący rad powiatowych, burmistrzowie i naczelnicy gmin przodowali częstokroć w ofiarności, potrafili skutecznie włączyć w prowadzoną działalność skarbową miejscowe elity oraz dawali osobistą gwarancję wydatkowania zebranych środków zgodnie z przeznaczeniem. To wzbudzało społeczne zaufanie i zachęcało do osobistej ofiarności. Istnienie struktury PKN umożliwiało szybkie przekazywanie środków pieniężnych do Krakowa i koordynację zadań w sprawach mobilizacji. Na jednolitą postawę władz powiatowych wobec tworzonych oddziałów wpływ miało wydanie przez Namiestnika reskryptu z 22 sierpnia 1914 r. polecającego „popieranie w każdym kierunku tworzenia się legionów polskich (korpusów strzeleckich) idących na bój z Moskwą”⁷⁹. Pamiętać również należy, że w ramach powiatu istniały podziały pomiędzy miejscowymi organizacjami paramilitarnymi, które zresztą, poza Towarzystwem Gimnastycznym Sokół, nie posiadały odpowiednich środków finansowych na zbiórkę pieniędzy i przeprowadzenie mobilizacji. Sokół prowadził odrębne kwesty, przeznaczał też znaczące środki na ten cel z funduszy zgromadzonych przed wybuchem wojny. Powiatowe Komitety Narodowe umożliwiały scalenie rozproszonych inicjatyw i ograniczenie tendencji separatystycznych na szczeblu powiatu. Była to również w warunkach wojny ważna autonomiczna struktura wobec władz austriackich, rozpościerająca parasol ochronny nad zrębami polskiej irredenty. Lokalne struktury PKN były o wiele bardziej odporne na podziały polityczne niż samo kierownictwo NKN. Skupienie pod egidą PKN-ów inicjatyw na rzecz Legionów było zasadniczym czynnikiem, który zadecydował o szybkim i sprawnym przebiegu mobilizacji. PKN-y umożliwiły też koordynację zadań w tym zakresie i bezpłatne wykorzystanie miejscowej bazy logistycznej i lokalowej.

⁷⁷ Zob. M. Cisek, *Legioniści z Rzeszowa i okolic*, „Strzelec” 2009, nr 2, s. 4-5.

⁷⁸ ANK, NKN, sygn. 670, k. 6.

⁷⁹ *Ibidem*, Legiony – Wojsko Polskie, sygn. 25, k. 3.

10 nowych koców (określenie)
jako dar obywat. Ulanowskiego
otrzymano w intencjonalne
pool. „Oleandrami” —
Dobrot Hieronim
dn. 8/IV 1914.

STRUKTURA WYDATKÓW NA RZECZ LEGIONÓW

Przed omówieniem sposobu wydatkowania zebranych przez NKN środków, należy przypomnieć obowiązujące regulacje w tym względzie. Zgodnie z rozkazem nr 345 Naczelnego Dowództwa Armii (AOK) z dnia 27 sierpnia 1914 r., Legiony Polskie stanowić miały odrębne jednostki taktyczne, które w czasie wojny mogły być użyte tylko do walki z Rosją. Rozkaz AOK dzielił formację na Legiony Zachodni i Wschodni. Ściśle ograniczono liczebność oddziałów do 16 000 żołnierzy w obu legionach, obowiązywał też zakaz przyjmowania ochotników należących do pospolitego ruszenia⁸⁰.

Już w okresie tworzenia Legionów Zachodniego i Wschodniego formowanie oddziałów miało przebiegać według dyrektyw cesarskiej i królewskiej Naczelnej Komendy Armii. O sprawach wyekwipowania oddziałów decydować miało c. i k. Ministerstwo Obrony Krajowej, a o uzbrojeniu c. i k. Naczelna Komenda Armii w porozumieniu z c. i k. Ministerstwem Wojny. Wspomniany rozkaz zawierał jedynie ogólną deklarację co do uzbrojenia Legionów. Oddziały miały otrzymać karabiny Mannlichera jedynie w przypadku posiadania ich na stanie magazynów armii austriackiej, reszta zaś legionistów miała otrzymać Werdle. Zakup wyposażenia (rynsztunku) niebędącego w posiadaniu wojska austro-węgierskiego miał być zapewniony dla oddziałów legionowych z funduszy NKN.

W dniu 28 sierpnia 1914 r. odbyła się konferencja przedstawicieli Departamentu Wojskowego NKN i c.k. Komendy Legionów, na której dokonano rozdziału kompetencji pomiędzy tymi instytucjami. Uprawnienia Departamentu Wojskowego zostały ograni-

⁸⁰ *Ibidem*, NKN, sygn. 433, Najważniejsze rozporządzenia dotyczące się Legionów Polskich, k. 109-121; Rozkaz C. i K. Naczelnej Komendy Armii w sprawie utworzenia Legionów Polskich, [w:] *Dokumenty Naczelnego Komitetu Narodowego...*, s. 12-14; M. Wrzosek, *Zarys organizacyjny Legionów Polskich*, [w:] *U źródeł niepodległości 1914-1918. Z dziejów polskiego czynu zbrojnego*, [red. nauk. P. Stawiecki], Warszawa 1988, s. 51-57.

czono do utrzymania oraz wyposażenia oddziałów legionowych do czasu ich wymarszu w pole. Dalsze uprawnienia w tym zakresie należały do c.k. Komendy Legionów Polskich, pełniącej funkcję sztabu generalnego⁸¹. Departament Wojskowy rozpoczął swoją działalność wraz z powołaniem NKN. Występował jako jedyna instytucja wojskowa, odpowiedzialna wobec społeczności polskiej za Legiony i jednocześnie reprezentująca interesy Legionów wobec władz austriackich. Zasady działania pracy Departamentu i jego strukturę ustalono na posiedzeniu organizacyjnym, które odbyło się 20 sierpnia 1914 r. Powołano wówczas następujące Wydziały: Sanitarny, Intendentury, Prowiantury, Techniczno-Bojowy i Werbunkowy. Intendentura odpowiadała za wyposażenie oddziałów, zapewnić też miała ich umundurowanie i wyekwipowanie. Prowiantura odpowiadała za wyżywienie rekrutów stacjonujących w miejscach mobilizacji. Początkowo oddział techniczno-bojowy odpowiadał za opracowanie organizacji jednostek piechoty, przygotowanie regulaminu musztry oraz wzorów mundurów. Oddział werbunkowo-ewidencyjny (zaczątek późniejszego Centralnego Urzędu Ewidencyjnego) organizował prace tzw. komisji asenterunkowych, czyli werbunkowych, prowadzących rekrutację (termin od niem. *Assentierung* – werbunek). Na tym samym posiedzeniu postanowiono utworzyć Komendy Placu i zorganizować oddział, który miał odpowiadać za zaopatrzenie rodzin legionistów.

31 sierpnia 1914 r. nastąpiła reorganizacja pracy w ramach Departamentu Wojskowego. Sprawy garnizonu krakowskiego przekazane zostały Komendzie Placu w Krakowie. Zadania związane z akcją zbrojną i wyposażenie oddziałów przejął oddział techniczno-bojowy, na czele którego stanął Marian Żegota-Januszajtis⁸². Zadania Komendy Etapowej w Krakowie polegały na zapewnieniu transportu ludzi, broni, amunicji i rynsztunku na linię bojową. Jednocześnie utworzono etapowe komendy intendentury w Jędrzejowie, Kielcach i Miechowie. Kontakt z oddziałem Piłsudskiego był w tym czasie niemal codzienny. W ramach Komendy Etapowej wydzielono również Komendę Placu, która początkowo odpowiadała za zakwaterowanie ochotników, a od połowy września 1914 r. miała zapewnić działalność służby garnizonowej w Krakowie.

Departament Wojskowy rozpoczął swe działania w tak ustalonych ramach organizacyjnych i prawnych. Stojący na jego czele Władysław Sikorski podejmował liczne inicjatywy na rzecz tworzonych oddziałów i wyposażenia legionistów. Warto w tym miejscu wymienić pismo do c. i k. Ministerstwa Wojny z dnia 1 listopada 1914 r., w którym mowa o braku jednolitego i nowoczesnego uzbrojenia. Sikorski postulował o „możliwie szybkie uzupełnienie jednolitego uzbrojenia 1 pp. pozostającego pod komendą pułk. Piłsudskiego”, wymianę „karabinów greckich w II Brygadzie na karabiny Mannlichera” oraz „wyposażenie piechoty Legionów Polskich w karabiny maszynowe”⁸³. Z innych jego inicjatyw wymienić warto pismo NKN do NKA z dnia 2 listopada 1914 r. w sprawie uzupełnienia ekwipunku Legionów Polskich, a także pismo samego Sikorskiego do NKA z 20 listopada 1914 r. w sprawie dopuszczenia oficerów i żołnierzy LP do kursu karabinów maszynowych. Sikorski już 1 października 1914 r. skutecznie interweniował

⁸¹ Zob. ANK, NKN, sygn. 216, Protokół posiedzenia Departamentu Wojskowego NKN i c.k. Komendy Legionów z dnia 28 VIII 1914, k. 4-22; J. Młeczak, *Akcja Werbunkowa Naczelnego Komitetu Narodowego w Galicji i Królestwie Polskim w latach 1914-1916*, Kraków 1988, s. 15-16.

⁸² CAW, sygn. I.120.1.128, Rozkaz W. Sikorskiego z dnia 31 VIII 1914 r. o powierzeniu mjr. Żegocie-Januszajtisowi kierowania Wydziałem Techniczno-Bojowym, exhibity nr 401-600, b.p.; ANK, NKN, sygn. 459, k. 123-126.

⁸³ Zob. ANK, NKN, sygn. 216, Protokół posiedzenia Departamentu Wojskowego NKN i c.k. Komendy Legionów z dnia 28 VIII 1914, k. 4-22; J. Młeczak, *op. cit.* s. 15-16.

też w c. i k. Naczelnej Komendzie Armii w sprawie zniesienia obowiązku noszenia czarno-zółtych opasek oraz w kwestii zapewnienia niezbędnej opieki medycznej dla rannych legionistów⁸⁴.

DZIAŁALNOŚĆ INTENDENTURY DEPARTAMENTU WOJSKOWEGO

Zaznaczyć należy, że pierwsze kompanie strzeleckie wyruszające z Krakowa były wyekwipowane w znacznej mierze własnym kosztem żołnierzy, Związków oraz Drużyn Strzeleckich. Intendentura NKN została powołana 16 sierpnia 1914 r., a organizację jej oparto o Polską Intendenturę Wojskową, która od pierwszych dni sierpnia istniała jako połączenie struktur Strzelca i II Okręgu Polskich Drużyn Strzeleckich w Krakowie. Z powodu utrudnień czynionych ze strony austro-węgierskich władz wojskowych Departament Wojskowy rozwinął szeroką działalność na rzecz wyposażenia i umundurowania oddziałów legionowych z wykorzystaniem środków gromadzonych na koncie Skarbu Wojennego Legionów Polskich.

Koszty umundurowania i wyposażenia każdego legionisty wynosiły ok. 200 koron. Składała się nań sukienna czapka, bluza, pagony, bluza zapinana, spodnie (bryczesy w kawalerii), skórzane trzewiki z cholewami, koszula flanelowa⁸⁵. Dla obniżenia związanych z tym kosztów prowadzono na dużą skalę zakup surowców i zorganizowano produkcję wyrobów gotowych we własnych warsztatach oraz w ramach prac zleczanych zakładom obcym. Zatrudnienie w nich znalazło ok. 500-600 ludzi. W rozwinięciu działalności na jeszcze większą skalę istotną barierę stanowiły trudności w zakupach surowców dokonywanych m.in. w Białej i Bielsku. Produkcja na rzecz Legionów prowadzona była także w Kętach i Żywcu. Na dużą skalę działalność w tym zakresie – finansowaną ze środków NKN – prowadzono w Zakopanem, gdzie sztyto mundury i kożuszki. Podobną działalność, ale na mniejszą skalę, prowadzono w Jabłonkowie, gdzie działały trzy warsztaty (szewski, krawiecki i rymarski), a w późniejszym czasie także w Trzyncu (Třinec).

Taki system zakupów i produkcji we własnym zakresie pozwalał na osiągnięcie wymiernych oszczędności sięgających (w zależności od asortymentu) wysokości od 25 do 33 procent. W ramach uruchomionych warsztatów krawieckich wykonano m.in. 3371 bluz, 3438 par spodni i 1055 płaszczy. Warsztaty czapkarskie dostarczyły 12 051 czapek, szewskie zaś 1095 par trzewików i 3391 pasów. Najkrócej, bo tylko do dnia 2 października 1914 r., funkcjonowały warsztaty metalowy i stolarski. Natomiast – z powodu braku surowców – produkcję czapek wstrzymano dnia 2 listopada 1914 r., w późniejszym czasie kontynuowano ją w Żywcu⁸⁶.

W tym zakresie dostawy dla oddziałów legionowych uzupełniano dostawami z armii austro-węgierskiej w drodze zakupów. Zaopatrzenie otrzymywane z tego źródła było incydentalne i nie odpowiadało najpilniejszym potrzebom, głównie w zakresie uzbrojenia. W wyniku interwencji Juliusza Leo z początkiem września 1914 r. intendentura

⁸⁴ ANK, NKN, sygn. 235, k. 7; *ibidem*, sygn. 233, k. 9; *ibidem*, sygn. 234, k. 510-511; *ibidem*, sygn. 459, k. 312.

⁸⁵ *Ibidem*, sygn. 217, Departament Wojskowy NKN, s. 75-76. Opracowanie to zawiera jednak szereg informacji o charakterze propagandowym, nieodpowiadających faktycznemu stanowi rzeczy. Błędy te w wielu miejscach powiela M. Wrosek, *Zaopatrzenie i wyposażenie Legionów Polskich 1914-1917*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” R. 33, 1988, z. 3(125), np. w zakresie udziału „Wiednia” w prowadzonej akcji skarbowej na rzecz Legionów.

⁸⁶ ANK, NKN, sygn. 371, k. 22 i nast.

Dział _____
Strona księgi _____

Fundusz *skarbu wojennego*
Art. *3738*

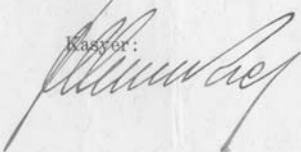
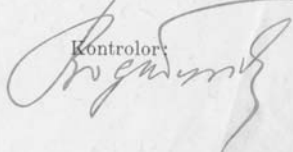
3/18

Kwit

na Koron *Tysiąc* hal. _____
które Pan *D. Wilkowi Terdzewski jako dutek na cele*
skarbu wojennego wlicie hipoteczny Ser A nr 6509
z dnia 9/14 z polecenia Magistratu z dnia _____ 191____
L. _____ w głównej Kasie miejskiej *zapłacono*

Główna Kasa miejska.

Kraków, dnia *19/8* 1914

Kasyer: Kontrolor:

Druk Magistratu 47040WIE

Departamentu Wojskowego otrzymała 10 000 par obuwia oraz 10 000 kompletów bielizny, a przed wyruszeniem 2 i 3 pp w pole przekazano z magazynów austro-węgierskich 12 500 kompletów wyekwipowania, z czego tylko 10-15 procent otrzymał 1 pp Piłsudskiego. Ponadto z tego samego źródła oddziałom legionowym przekazano 2000 sztuk koców oraz 1400 menażek⁸⁷.

Do grudnia 1914 r. w znaczącym zakresie umundurowanie oddziału, a następnie 1 pp Piłsudskiego następowało za pośrednictwem Departamentu Wojskowego NKN. Jak wynika z zachowanej ewidencji, w zakresie podstawowych elementów umundurowania przekazano dla 1 pp J. Piłsudskiego (dane z grudnia 1914 r.): 7887 koszul, 1870 koszul trykotowych, 1203 bluzy, 1658 par butów, 1724 płaszcze, 6705 par kaletonów, 897 par spodni⁸⁸. Dużą część z tego wyposażenia Piłsudski otrzymał dopiero w grudniu 1914 r. Nie są to dane kompletne, ale pokazują skalę pomocy, jaką Piłsudski otrzymał ze strony NKN.

Kompletne dane zachowały się odnośnie do wyposażenia przez NKN batalionu uzupełniającego w Choczni, który już w okresie formowania dysponował dobrym wypo-

⁸⁷ Jak wynika z Raportu T. Gutkowskiego z działalności Biura Likwidacyjnego Intendencji DW NKN w Żywcu (*ibidem*, k. 5 i nast.), wartość „wyekwipowania rządowego” oddziałów legionowych w 1914 r. wyniosła od 1 200 000 do 1 500 000 koron.

⁸⁸ *Ibidem*, sygn. 682, k. 181, 355, 358, 359; *ibidem*, sygn. 578, k. 145, 189-192.

sażeniem. Z elementów umundurowania przekazano tam następujące ilości sztuk rzeczy: 1287 bluz, 1207 par spodni, 1636 czapek, 1655 par butów, 669 swetrów, a z rynsztunku: 1402 plecaki, 1210 manierek oraz 1454 menażki. W prowadzonej ewidencji odnotowano również elementy umundurowania i rynsztunku, co do których nie określono pułków, gdzie ostatecznie zostały przeznaczone. Wymienić tutaj warto: 15 062 orzełki, 912 par butów, 455 kożuszków, 602 płaszcze oficerskie, 810 par butów z cholewami, 386 par rękawic, 779 plecaków i 404 Mannlichery⁸⁹. W prowadzonych ewidencjach zachowały się szczerkowe dane dotyczące wyposażenia 2 i 3 pułku przez DW NKN. Wynikało to z faktu, że formacje te były bezpośrednio zaopatrywane z magazynów wojsk austro-węgierskich w okresie poprzedzającym wymarsz na front⁹⁰.

Do dnia 18 września 1914 r. na ogólną sumę kosztów w wysokości 823 909 koron poniesionych na rzecz Legionów złożyły się przede wszystkim wydatki na intendenturę (441 267 koron). Na Wojsko w Królestwie Polskim i na prowincji wydano 134 000 koron, prowiantura pochłonęła 99 261 koron, a na utworzenie oddziału konnego przekazano 51 322 korony. Mniejsze kwoty dotyczyły wydatków sanitarnych (21 230 koron) oraz działalności oddziału techniczno-bojowego (10 745 koron). W kolejnym miesiącu (do dnia 14 października 1914 r.) wzrosły głównie wydatki związane z intendenturą (739 701 koron) oraz prowianturą (374 620 koron). Wydatki ponoszone na utrzymanie 1 pp. Piłsudskiego wzrosły nieznacznie do kwoty 141 000 koron⁹¹.

Wsparcia oddziałom legionowym udzielano zarówno w formie rzeczowej, jak i finansowej. Choć ewidencjonowanie wpływów i wydatków prowadzono z wielką pieczołowitością, to w dokumentach finansowych NKN, ze zrozumiałych względów, dominują jedynie ogólne dyspozycje co do rzeczowego wydatkowania środków, bez wskazywania jakiemu pułkowi udzielano wsparcia. Większość dyspozycji w tym względzie realizowała Helena Radlińska. Według informacji znajdujących się w wielu zespołach archiwalnych NKN, należy stwierdzić, że pomoc finansowa, jaką uzyskał 1 pp Piłsudskiego w 1914 r., wyniosła co najmniej 157 973 korony. Tylko w dniach 22 i 24 sierpnia tego roku Helena Radlińska pobrała z kasy NKN 64 000 koron „na utrzymanie strzelców w Królestwie Polskim”⁹². We wrześniu przekazywano regularnie co drugi dzień kwoty po 5000 koron „na potrzeby wojsk w Królestwie Polskim”, które wyniosły łącznie 53 000 koron.

W całym okresie kampanii kieleckiej pomoc dla oddziałów Piłsudskiego była udzielana również z pominięciem struktur NKN. Sami żołnierze pisali z frontu listy, apelując do lokalnych społeczności, z których się wywodzili, o finansowe wsparcie. Tadeusz Kowalski z 4 kompanii V baonu J. Piłsudskiego z Podgórza w piśmie z 30 sierpnia 1914 r. pisał: „W imieniu kompanii podgórskiej i jako wiceprezes Związku Strzeleckiego podgórskiego upraszam Was o przesłanie nam 500 koron, uchwalonych przez gminę Podgórze dla naszej kompanii [...], jak również pieniędzy, które pozostały na książeczkę Kasy Oszczędności. Bądźmy łaskawi to zrobić, bo żyjemy w ogromnym niedostatku”⁹³. Zasadnicze znaczenie miała jednak pomoc instytucjonalna.

⁸⁹ *Ibidem*, sygn. 681, k. 376-377.

⁹⁰ *Ibidem*, sygn. 217, k. 76.

⁹¹ *Ibidem*, sygn. 668, k. 13; *ibidem*, sygn. 668, k. 14-43. Por. *ibidem*, sygn. 271, Zestawienie wydatków DW NKN za czas od 17 VIII do 10 X 1914 r., s. 3-4.

⁹² *Ibidem*, sygn. 670, k. 269.

⁹³ B. Oss., rkps 12004/I, E. Bobrowski, *op. cit.*, s. 214-215.

Środki wykorzystywano na bieżące funkcjonowanie i wyżywienie pułku, które w okresie wcześniejszym opierało się na rekwizycji. Od 8 września 1914 r. oddział Piłsudskiego przeszedł na żołd c. i k. armii austro-węgierskiej, skąd miał otrzymywać żywność, uzbrojenie i rynsztunek. Odpowiadać za to miały wyznaczone komendy korpusu, w skład którego wchodziły oddziały legionowe. Mimo to w korespondencji Piłsudskiego pojawiła się kwestia uzupełnienia wyposażenia i uzbrojenia oddziału. Zwracając się do Komendy Legionów Polskich, podkreślał on istnienie znakomitego ducha bojowego swoich podwładnych i wnioskował o pilne uzupełnienie uzbrojenia. Legioniści Piłsudskiego nie otrzymywali też żołdu. Rozkaz w tej sprawie wydany został dopiero w dniu 20 listopada 1914 r. (AOK nr 1960). W tej sytuacji pomoc ze strony NKN miała istotne znaczenie dla warunków pełnienia służby oraz nastrojów wśród żołnierzy. W późniejszym okresie, tj. od października tego roku, finansowe wsparcie otrzymywane przez 1 pp było już zdecydowanie mniejsze (łącznie 13 973 korony). Podkreślić jednak należy znaczące w tym czasie dostawy w zakresie umundurowania, otrzymane głównie przed dniem 12 października 1914 r. W listopadzie tego roku zaewidencjonowano pomoc w wysokości 2000 koron.

Dnia 1 grudnia owego roku W. Sikorski pobrał kwotę 60 000 koron, przeznaczoną zapewne na potrzeby 1 pp Piłsudskiego. Po uwzględnieniu ostatniej z wymienionych kwot suma przeznaczonych środków finansowych na 1 pp Piłsudskiego i oddziały mu towarzyszące wyniosła w 1914 r. łącznie 215 973 korony. Kwota ta obejmowała także wydatki przeznaczone „na artylerię 1 Pułku”, które wyniosły co najmniej 17 000 koron, a także wsparcie finansowe, jakie otrzymywał w mniejszym zakresie oddział wywiadowczy. Tylko w listopadzie tego roku przeznaczono na ów cel 3000 koron. Wspomniana już wyżej kwota 217 973 obejmowała też 16 000 koron przekazanych na działalność Komisariatu Wojskowego w Jędrzejowie⁹⁴. W wielu publikacjach podkreślana jest teza o preferowaniu przez NKN w zakresie zaopatrzenia 1 pp LP. Pogląd ten należy uznać za zasadny jedynie w zakresie otrzymania przez Piłsudskiego elementów wyposażenia i umundurowania wyprodukowanych w warsztatach NKN. W świetle dostępnych źródeł nie znalazła więc potwierdzenia teza o dyskryminacji finansowej 2 i 3 pp⁹⁵, ponieważ w rzeczywistości było wręcz przeciwnie.

Jeżeli uwzględni się koszty ponoszone przez NKN na utrzymanie ochotników w Krakowie, Suchej i Choczni w okresie formowania 2 i 3 pp, to za bardziej uzasadniony należy uznać pogląd o wydatkowaniu przez NKN większych kwot na rzecz 2 i 3 pp. Bardzo znaczące wydatki poniesione zostały również na tworzenie oddziału kawalerii i zakup koni. W głównej mierze przypisać je należy na konto 2 i 3 pp. Tylko we wrześniu 1914 r. przeznaczono na ten cel 89 000 koron, a do końca tego roku wydatkowano na kawalerię sumę 160 000⁹⁶.

Warto podkreślić, że wiele tez formułowanych na temat powyższej kwestii obarczonych jest brzemieniem późniejszych podziałów politycznych, tj. bez uwzględnienia specyfiki atmosfery i zasad, jakie w tym względzie obowiązywały w NKN w 1914 r. Należy zatem przypomnieć, że większość decyzji odnośnie wydatkowania środków z funduszy

⁹⁴ ANK, NKN, sygn. 670, k. 5; *ibidem*, sygn. 233, k. 648.

⁹⁵ Przykładowo: J. Dąbski, *Wojna i ludzie. Wspomnienia z lat 1914-1915*, oprac. S. Giza, Warszawa 1969, s. 73, gdzie autor, cytując W. Sikorskiego, podał, że „Piłsudski zjadł 3/4 pieniędzy NKN”. Podobną tezę przedstawił Stanisław Czerep, zob. S. Czerep, *II Brygada Legionów Polskich*, Warszawa 2007, s. 46.

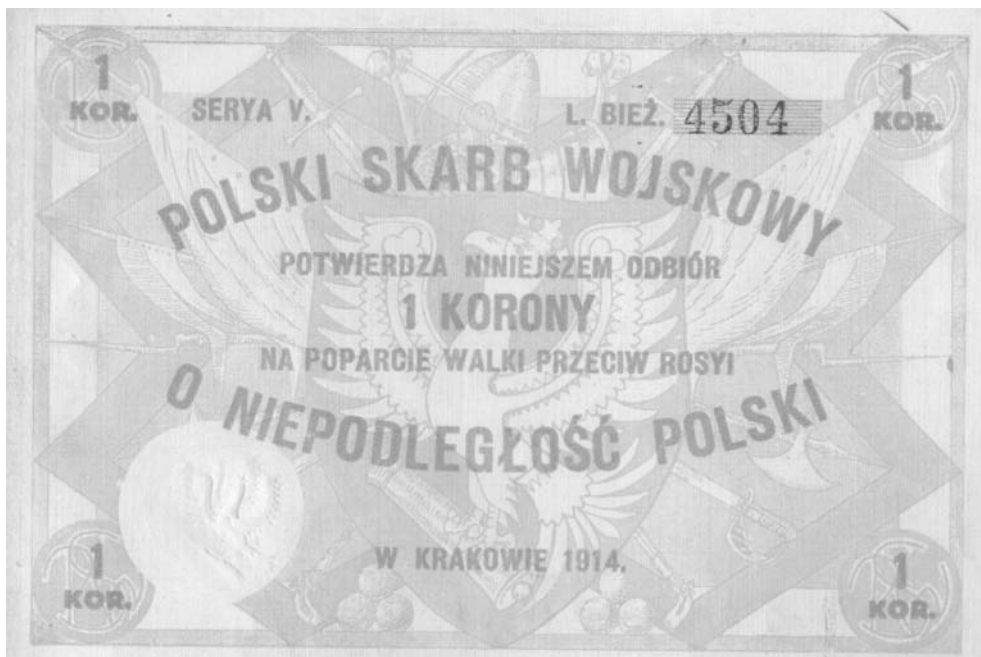
⁹⁶ ANK, NKN, sygn. 670, k. 114-115.

Skarbu Wojennego Legionów podejmowano kolegialnie. Tak było również i podczas posiedzenia w dniu 22 września 1914 r. z udziałem Wacława Tokarza, Ludwika Eydziatowicza (Komendanta Placu w Krakowie), Władysława Wąsowicza (komendanta oddziału kwaterunkowego) oraz J. Połdjaka (odpowiedzialnego za prowadzenie kuchni w Krakowie). Zdecydowano wówczas o przeznaczeniu 260 600 koron na potrzeby stacjonującego w Krakowie oddziału Mieczysława „Rysia” Trojanowskiego, który wszedł następnie w skład 1 pp. Jednocześnie na potrzeby I, II, III i IV baonu 2 pp przyznano łączną kwotę 55 000 koron. Mniejsze kwoty przeznaczono dla batalionu uzupełniającego w Choczni (6000 koron) i dla kawalerii (7000 koron)⁹⁷. Przykłady te obrazują dobitnie, że o dyskryminacji któregoś z oddziałów (kosztem pozostałych) nie mogło być mowy. Istniejące w łonie NKN podziały polityczne i sympatie miały ograniczony wpływ w kierowaniu pomocy dla poszczególnych oddziałów. Zresztą ujawniły się one daleko później.

Struktura podstawowych wydatków na rzecz Legionów w 1914 r. zawiadywanych przez Departament Wojskowy NKN przedstawia się następująco:

intendentura – 874 458 koron;
prowiantura – 524 215 koron;
organizacja wojska – 219 368 koron;
oddział sanitarny – 65 664 korony;
werbunek i kwatery – 26 418 koron.

Zwrócić uwagę należy również na niski udział kosztów administracyjnych Departamentu, które w 1914 r. zamknęły się kwotą 1416 koron. Ogółem z sumy 1 930 831 koron, jaką dysponował DW NKN w 1914 r., wydano 1 887 942 korony⁹⁸.

⁹⁷ *Ibidem*, sygn. 459, k. 174-175.

⁹⁸ *Ibidem*, sygn. 668, k. 3-103.

DZIAŁALNOŚĆ PROWIANTURY DEPARTAMENTU WOJSKOWEGO NKN

Po utworzeniu NKN lawinowy napływ ochotników do Krakowa wymagał podjęcia kroków mających na celu zapewnienie im elementarnych warunków bytowych. Wyodrębnienie w ramach Departamentu Wojskowego intendentury nastąpiło dnia 25 sierpnia 1914 r. Wewnętrzna struktura prowiantury obejmowała następujące działy: aprowizację żywności, magazyny, kuchnie, aprowizację paszy, piekarnie, rzeźnie oraz dział budowlany. Ochotników przybywających do Krakowa kwaterowano w wielu punktach miasta. Część z kwater odstąpiło wojsko, pozostałe zorganizował oddział kwaterunkowy. Wiele budynków przekazywanych było na potrzeby Legionów bezpłatnie, zarówno przez osoby, jak i przez instytucje. Ogółem dysponowano 52 budynkami, w których kwaterowano całe plutony lub oddziały. Najwięcej kwater znajdowało się w Krakowie-Dębnikach (1052 miejsca) oraz przy ul. Lubicz (675 miejsc). W Oleandrach kwaterowało średnio 400 ochotników, a w Parku Jordana ponad 200. Większe miejsca kwaterowania oddziałów znajdowały się również w Parku Krakowskim i na Zabłociu. Legionistów niezdolnych do pełnienia służby grupowano w Czerwonej Willi na Dębnikach⁹⁹. Ale nie brakowało również mniejszych kwater udostępnionych przez ognisko nauczycieli lub drukarzy. W klasztorze św. Jana kwaterowało ponad 250 ochotników¹⁰⁰.

Koszty dziennego wyżywienia jednego legionisty wynosiły w Krakowie od ok. 1 korony do 1 korony i 20 halerzy. Organizacja wyżywienia w początkowym okresie opierała się na działalności trzech kuchni w mieście. Kuchnia w Oleandrach, działająca od 9 sierpnia 1914 r., żywiła dziennie ok. 1000 osób. Jej pracami kierowała Helena Sygietyńska. Drugą kuchnię, kierowaną przez Natalię Steinową, utworzono w Parku Jordana.

Wzrost potrzeb w zakresie wyżywienia ochotników sprawił, że kolejną kuchnię uruchomiono dodatkowo w Oleandrach. Kierowała nią pani Osińska (imię nieznane autorowi tekstu). Brak kuchni polowych sprawił, że posiłki przygotowywano pod gołym niebem w kotłach ustawionych na tzw. denarach (tj. trójnogach), co znacząco wpływało na wzrost kosztów przygotowywanych posiłków. Ochotnikom zapewniano trzy posiłki dziennie. Na obiad podawano rosół, mięso rosółowe z ziemniakami albo krupnik i gulasz z ziemniakami. Dla obniżenia kosztów od 7 września 1914 r. uruchomiono siedem kuchni kompanijnych, które początkowo zaopatrywały się w prowianturze, a następnie we własnym zakresie. Za takim rozwiązaniem przemawiały liczność i rozproszenie miejsc kwaterowania oddziałów w mieście.

Z czasem zaczęto wypłacać kompaniom tzw. strawne (czyli ekwiwalent finansowy na wyżywienie), za które dokonywano zakupów żywności i przygotowywano posiłki we własnym zakresie. Pomimo podejmowanych starań, warunki żywienia i kwater dla poszczególnych oddziałów pozostawiały wiele do życzenia. Bolesław Roja, wspominając okres formowania 2 pp w Krakowie, napisał: „Dziś, we wrześniu, w intendenturze austriackiej, a po części i naszej N.K.N-owej i legionowej, panuje ciągle jeszcze taki rozgardiasz, że ludziom naszym, niedostatecznie odżywianym, brak ubrań i bielizny, nawet trzewików, żołąd nie płacą”¹⁰¹.

⁹⁹ Spis 31 kwater legionistów stacjonujących w Krakowie 25 IX 1914 r. zob. ANK, NKN, sygn. 459, k. 22-24; w dniu 26 IX 1914 r. zob. *ibidem*, k. 25-27; dalsze raportyienne zob. *ibidem*, k. 28-33.

¹⁰⁰ *Ibidem*, sygn. 383, k. 3-8; *ibidem*, sygn. 459, k. 22-27, 58-59.

¹⁰¹ B. Roja, *Legioniści w Karpatach w 1914-1915 roku*, przedm. W. Lipiński, Warszawa 1933, s. 19, 27; 2. *Pułk Piechoty Legionów Polskich*, t. 1: *Karpaty*, oprac. T. Malinowski, M. Szymański, Warszawa 1939, s. 38-42.

Jednak warunki w Krakowie były o wiele korzystniejsze od panujących w Bochni, Czatkowicach i Krzeszowicach. Brak butów, mundurów i płaszczy oraz zły stan kwater powodowały przeziębienia i choroby wśród ochotników. Ze względu na panujące warunki higieniczne zdarzały się liczne zachorowania na tyfus brzuszny i czerwone¹⁰². Braki w umundurowaniu stopniowo udało się uzupełnić, a żywienie uległo poprawie po zorganizowaniu tzw. kuchni kompanijnych. Polepszenie warunków zakwaterowania i wyżywienia wydatnie wpłynęło na nastroje w szeregach legionistów. W takiej sytuacji pomoc udzielana oddziałom legionowym przez NKN i polską społeczność miała szczególne znaczenie.

Ważne w zaprowiantowaniu oddziałów były środki spożywcze dostarczane przez mieszkańców Krakowa oraz z okolicznych miejscowości i powiatów. Wymienić tutaj należy szczególnie Związek Strzelecki z Wieliczki, włościan z Rzeszotar, Niegowici oraz powiatu bocheńskiego, a także z wielu innych okolicznych miejscowości. Znaczące rozmiary przyjęły dary przekazywane przez krakowskie związki piekarzy i rzeźników. Ich wartość określono łącznie na kwotę ponad 18 000 koron. Powszechne było również kwaterowanie i żywienie legionistów przez mieszkańców Krakowa. Skali tego zjawiska nie można precyzyjnie określić¹⁰³.

Koszty związane z utrzymaniem i wyżywieniem ochotników do oddziałów legionowych przybywających do Krakowa stanowiły istotny punkt w wydatkach NKN. Dane w tym zakresie zawiera „Księga kasowa Prowiantury DW NKN” za okres od sierpnia do 31 grudnia 1914 r.¹⁰⁴

Tabela nr 2
(opracowanie własne autora)

Suma wydatków w koronach (narastająco)	Żywność	Inwentarz	Pasza	Tren	Opał i światło	Administracja	Reluta, ryczałty na wyżywienie
30 VIII 1914 łącznie: 16309	9673	2083	—	2673	255	118	1072
30 IX 1914 łącznie: 180,808	83616	5126	11106	2936	3969	653	65548
31 X 1914 łącznie: 235,416	105367	5642	18707	3194	brak danych	753	81219
30 XI 1914 łącznie: 273,396	173629	5899	20952	3216	6531	978	83559
31 XII 1914 łącznie: 337,079	184907	brak danych	23586	3219	brak danych	1861	85157

¹⁰² *Ibidem*, s. 40-42, 50.

¹⁰³ ANK, NKN, sygn. 374, k. 81-82243-244; S. Pietrzak, *Tarapaty Leguna z II Brygady*, [w:] *Gawędy legunów między sobą*, red. L. Mięgiła, Warszawa 1929, s. 49-50.

¹⁰⁴ ANK, NKN, sygn. 692, Księga kasowa Prowiantury Departamentu Wojskowego NKN za okres sierpień 1914 – 31 XII 1914, k. 6-11, 13-39, 41-87, 89-105, 107-125. Por. M. Stępowski, *O prowianturze Legionów*, „Legionista Polski. Kalendarz Naczelnego Komitetu Narodowego na rok 1916”, s. 111-115.

W początkowym okresie ważne stało się również zapewnienie odpowiedniej opieki zdrowotnej nad ochotnikami i rannymi. Przypomnieć w tym miejscu należy, że Rozkaz nr 233 Komendy Twierdzy Kraków w sprawie przyznania prawa do bezpłatnej, wojskowej pomocy lekarskiej i przyjęcia do szpitali wojskowych dla legionistów wydany został dnia 24 września 1914 r.¹⁰⁵ Warunki zdrowotne panujące wśród ochotników w okresie formowania 2 i 3 pp pozostawiały wiele do życzenia. Stan chorych stanowił w poszczególnych kompaniach maksymalnie nawet ponad 20 procent kompanijnego składu osobowego. Dlatego ogromne znaczenie miała służba oddziałów sanitarnych w poszczególnych batalionach stacjonujących w Krakowie. Podobnie w zakresie pomocy medycznej było w baonie uzupełniającym w Suchej i Bystrzycy¹⁰⁶ oraz w kwestii opieki nad rannymi i chorymi z 1 pp. Działalność na tym polu podejmowano już z początkiem sierpnia 1914 r., a następnie kontynuowano w ramach oddziału sanitarnego NKN. Dnia 9 września tego roku w siedzibie Towarzystwa Budowy Tanich Domów przy ul. Bocheńskiej utworzono szpital na 30 łóżek. Drugi szpital z 35 łózkami znalazł siedzibę w pomieszczeniach Towarzystwa Ochrony przed Gruźlicą przy ul. Radziwiłłowskiej (w pobliżu dworca kolejowego). Przy tej samej ulicy znalazło swoją siedzibę schronisko dla rekonwalescentów, gdzie mogło jednocześnie przebywać 20 chorych lub rannych. W Podgórzu przy placu Emila Serkowskiego założono współfinansowany częściowo przez Towarzystwo Domu Robotniczego szpital z 25 łózkami. Ponadto przy ul. Karmelickiej utworzono schronisko dla rannych legionistów, w którym mogło przebywać 80 osób.

Poza Krakowem na terenie Galicji Zachodniej zorganizowano również szpitale w Limanowej (w siedzibie Towarzystwa Przyjaźń) i Staniątkach koło Bochni (utrzymywany przez Konwent sióstr bernardynek)¹⁰⁷. Po ewakuacji Krakowa w dniu 9 listopada 1914 r. zamknięto funkcjonujące w tym mieście szpitale i ambulatoria. Następnie opiekę medyczną nad rannymi i chorymi legionistami kontynuowano w szpitalach na terenie Śląska Cieszyńskiego. Po zakończeniu pobytu I Brygady w Kętach działalność NKN w zakresie szpitalnictwa legionowego uległa znaczącemu ograniczeniu. Wydatki związane ze służbą zdrowia Legionów Polskich wyniosły w 1914 r. 78 879 koron.

Wspomnieć również należy o rozpoczętej już w 1914 r. pomocy finansowej dla chorych i tzw. superarbitrowanych¹⁰⁸ legionistów. Nadto warto zaznaczyć, że już w tym roku przekazywano także środki na zapomogi dla rodzin legionistów, organizowano w szerokim zakresie opiekę nad ich dziećmi. Jak wynika z książki kasowej Oddziału Opieki nad Rodzinami Polskich Legionistów w Krakowie prowadzonej przez Józefę Czyżowską pomoc materialna rodzinom legionistów była udzielana już od sierpnia 1914 r. Zasiłki wypłacano w kwotach nieprzekraczających 20 koron i do 31 grudnia 1914 r. pomoc taka udzielona została dla blisko 1200 rodzin, na łączną kwotę ponad 22 000 koron¹⁰⁹. Wydatkowano również środki na zapomogi dla byłych legionistów z Legionu Wschodniego¹¹⁰.

¹⁰⁵ ANK, NKN, sygn. 459, k. 312.

¹⁰⁶ B. Roja, *op. cit.*, s. 39-40; CAW, sygn. I.120.1.30, Raport lekarza baonu uzupełniającego stacjonowanego w Suchej, następnie w Bystrzycy za czas od 1 XI do 21 XI 1914 r., b.p. Udzielono tam pomocy lekarskiej 894 legionistom.

¹⁰⁷ ANK, NKN, sygn. 216, k. 351-355.

¹⁰⁸ Superarbitrowani – to żołnierze zwolnieni ze służby z powodu odniesionych ran lub przebytych chorób, na podstawie odrębnych procedur medyczno-wojskowych.

¹⁰⁹ ANK, NKN, sygn. 764, k. 1-101; *ibidem*, sygn. 765, k. 1-39.

¹¹⁰ *Ibidem*, sygn. 560, k. 35-36; *ibidem*, sygn. 670, k. 228-229, 242-243.

Podejmowane działania w tym zakresie mają odzwierciedlenie w prowadzonych księgach kasowych. Wspomnieć wreszcie należy, że staraniem NKN już w połowie sierpnia 1914 r. utworzono Biuro Porad i Pomocy dla Polaków z zaboru rosyjskiego, na którego czele stanął filozof Roman Ingarden. Mieściło się ono przy ul. Straszewskiego w Krakowie. Pomoc finansowa na rzecz rodzin z Królestwa wyniosła w 1914 r. 7374 korony¹¹¹.

Skala pomocy na rzecz Legionów Polskich, w tym pomocy materialnej (finansowej) zebranej i wydatkowanej do końca 1914 r. świadczyła o dojrzałej, patriotycznej postawie społeczności Galicji Zachodniej, jej sprawności organizacyjnej, wydolności struktur powiatowych, władz miejskich i samorządowych oraz NKN. Owa społeczna pomoc umożliwiła powołanie Legionów Polskich i zapewniła im egzystencję. Akcja ta przebiegała w szczególnie trudnych warunkach, a urzeczywistniono ją dzięki współistnieniu, paralelności i wzajemnemu uzupełnianiu się wielu oddolnych inicjatyw Polaków. Zebrane w 1914 r. środki finansowe na rzecz Skarbu Wojennego Legionów wyniosły łącznie 2 987 401 koron (wraz z oprocentowaniem dało to kwotę 2 989 574 koron, z czego wydatkowano w ramach poszczególnych Departamentów NKN kwotę 1 795 328 koron). Tym samym na dalszą działalność pozostała kwota wynikająca z różnicy pomiędzy przychodami (wpływami) a kosztami (wydatkami) w wysokości 1 294 637 koron¹¹². Decydujące znaczenie miały wyniki działalności skarbowej prowadzonej w Krakowie i powiatach Galicji Zachodniej.

Wskutek zajęcia Lwowa przez Rosjan i – w konsekwencji – likwidacji Sekcji Wschodniej NKN, niepomniernie wzrosło znaczenie Krakowa jako głównego ośrodka politycznego oraz wojskowego. Można w tym czasie mówić już o przywróceniu faktycznej stołeczności Krakowa, bo tylko tu inicjatywy polskie z ducha na rzecz polskiej racji stanu mogły się urzeczywistnić. Spełnianie przez Kraków funkcji faktycznej stolicy Galicji i rzeczywistego ośrodka decyzyjnego w zakresie polskiej wojskowości utrzymało się od września 1914 r. aż do powołania w grudniu 1916 r. Tymczasowej Rady Stanu, a tak naprawdę do podjęcia przez nią działalności z początkiem 1917 r.

Pierwsze pozytywne (entuzjastyczne, ofiarne) postawy społeczności Polaków w Galicji Zachodniej wobec Legionów w 1914 r. rzutowały na przyjmowane dobre odniesienia do tej faktycznie polskiej formacji wojskowej w kolejnych latach I wojny. W początkowym okresie wojny kwestię Legionów utożsamiano z rozwiązaniem sprawy polskiej u boku monarchii austro-węgierskiej. W kolejnych latach ofiarność społeczna uległa osłabieniu wskutek rozczarowania wobec Wiednia, od którego (szczególnie po wyzwoleniu Warszawy 5 sierpnia 1915 r. i wcześniejszym odzyskaniu Lwowa) oczekiwano jasnej deklaracji politycznej odnośnie do przyszłości sprawy polskiej.

W związku z powyższym warto odnotować, że sumarycznie wpływy osiągnięte przez NKN w całym 1915 r. były ponad dziesięciokrotnie mniejsze od kwot zebranych zaledwie w ciągu pięciu miesięcy w 1914 r. Oczywiście, pewien wpływ na to miały zubożenie ludności, zniszczenia wojenne majątków, migracje związane z walkami na austro-węgiersko-rosyjskim froncie i obniżenie zaufania do stabilności finansowej w wymiarze ogólnopolskim Austro-Węgier. W dalszej akcji skarbowej NKN odwoływał się zatem częściej do tradycji obchodów rocznic narodowych, organizując ponadto tzw. Tygodnie Opieki Legionowej, przeprowadzając przy tym akcję fundowania

¹¹¹ „Naprzód” (Kraków) 1914, nr 359 (z 22 VIII), s. 2; ANK, NKN, sygn. 670, k. 241.

¹¹² ANK, NKN, sygn. 558, Lustracja Skarbu Wojennego Legionów Polskich dokonana przez Miejską Izbę Obrachunkową w Krakowie w dniu 17 I 1915 r., k. 38-40; *ibidem*, sygn. 560, k. 1-14.

tarcz legionowych. Zmniejszenie ofiarności społeczeństwa Galicji Zachodniej na rzecz Legionów Polskich w latach następnych wynikało również z faktu, że zakres udzielonej pomocy w 1914 r. istotnie nadwyreżył (choć nie wyczerpał) entuzjazm oraz indywidualne zasoby finansowe obywateli.

Istotnemu pogorszeniu uległa też sytuacja materialna społeczności Galicji, spowodowana wysoką inflacją i mobilizacją kolejnych roczników wcielanych do armii austro-węgierskiej¹¹³. Klemens Bąkowski, baczny obserwator warunków życia w Krakowie i Galicji Zachodniej, zanotował w prowadzonym dzienniku pod datą 26 października 1914 r.: „Dziś cała Galicja od Tarnowa na Wschód jest zupełną ruiną i pogorzeliskiem, na zachód nędzą”¹¹⁴. Od listopada tego roku pomoc finansowa ze strony społeczności polskiej objęła – obok wspierania wojskowej formacji Legionów – także organizację opieki nad ludnością cywilną ewakuowaną z Galicji Wschodniej. W późniejszym czasie dopiero pomoc dla ewakuowanych uchodźców świadczone w ramach Krakowskiego Biskupiego Komitetu Pomocy dla Dotkniętych Klęską Wojny, zwanego potocznie Książęco-Biskupim Komitetem (KBK), założonego przez księcia biskupa Adama Stefana Sapiechę. Nie bez znaczenia dla spadku ofiarności społecznej na rzecz Legionów były również partyjne podziały wewnętrzne, jakie zaistniały w NKN, z którego odeszli endecy i Podolacy (ziemiańscy konserwatyści z Galicji Wschodniej). Znalazło to odzwierciedlenie również w strukturze powiatowych komitetów narodowych, gdzie z pełnionych funkcji zrezygnowała znaczna część dotychczasowych przewodniczących. Wprowadzona zmiana regulaminu organizacyjnego PKN umożliwiała mianowanie przewodniczącego przez władze NKN w przypadku kiedy z dalszego pełnienia funkcji rezygnował marszałek powiatu¹¹⁵.

Wszystkie wymienione wyżej niekorzystne przyczyny złożyły się w sumie na ujemny skutek w postaci znacząco mniejszych kwot przekazywanych przez społeczność Krakowa i Galicji Zachodniej na działalność NKN w kolejnych latach I wojny. W większym zakresie zebrane środki przeznaczano na prowadzenie lokalnej działalności w miastach lub powiatach i wspieranie „swoich” legionistów. Istotniejszą funkcję zaczęły pełnić fundusze przeznaczone na pomoc dla wdów i sierot pozostałych po zabitych (lub zmarłych) legionistach oraz opiekę nad rannymi i chorymi żołnierzami Legionów Polskich. Dopiero zmiany sytuacji na froncie, tj. odbicie z rąk Rosjan Przemyśla i Lwowa (w czerwcu 1915 r.) oraz wzięcie Warszawy (w sierpniu tego roku), umożliwiły wznowienie działalności finansowej na rzecz Legionów w szerszym zakresie. W jej trak-

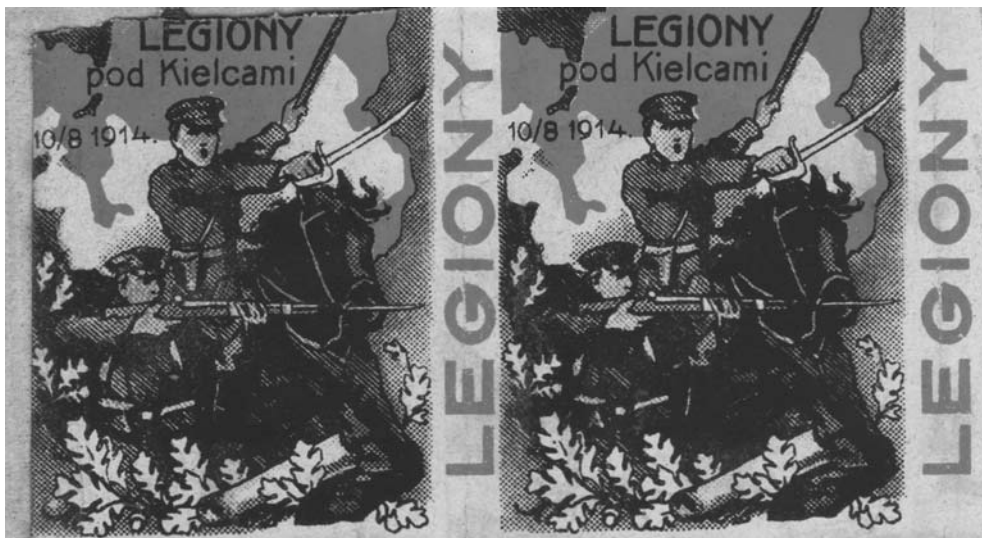
¹¹³ Tylko w 1914 r. w armii austro-węgierskiej służyło 571 048 mieszkańców Galicji, zob. M. Z g ó r n i a k, *Polacy w armii Austro-Węgierskiej w czasie I wojny światowej*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1988, t. 30, s. 242-243. Według S. Czerepa, do armii austro-węgierskiej zmobilizowanych zostało w sumie 1 401 507 Polaków. W trakcie wojny w szeregach armii austro-węgierskiej zginęło lub wziętych do niewoli zostało w sumie 2 111 146 Polaków. Dane za: S. C z e r e p a, *Straty polskie podczas I wojny światowej*, [w:] *Lata wielkiej wojny. Dojrzewanie do niepodległości 1914-1918*, red. D. Grinberg, J. Snopko, G. Zackiewicz, Białystok 2008, s. 180-181.

¹¹⁴ BJ, rkps 7282 II, K. Bąkowski, *op. cit.*, z. 2, s. 64. Szerzej na temat tego źródła zob. I. H o m o l a - S k a p s k a, *Życie codzienne w czasie I wojny światowej w Dziennikach krakowskiego adwokata Klemensa Bąkowskiego*, [w:] e a d e m, *Z dziejów Krakowa, Galicji i Śląska Cieszyńskiego. Wybór pism historycznych*, wyb., oprac. i wstęp G. Nieć, Kraków-Warszawa 2007, s. 305-330, *Regiony, Historia, Kultura*, nr 2.

¹¹⁵ CAW, Departament Wojskowy NKN, sygn. 150.1.18, Pismo Przewodniczącego NKN W.L. Jaworskiego i Przewodniczącego Departamentu Organizacyjnego Z. Marka do Powiatowych Komitetów Narodowych, Kraków, 28 X 1914 r., b.p.

cie sięgnięto do tradycji obchodów polskich świąt narodowych (uformowanej w latach autonomii galicyjskiej), w mniejszym zaś zakresie odwoływano się do programu NKN.

Okazana ofiarność społeczności Galicji Zachodniej na rzecz Legionów w 1914 r. była potwierdzeniem aspiracji i oczekiwań społeczeństwa, których najważniejszym wyrazicielem stały się Legiony Polskie. Nie bez znaczenia była również wykształcona w okresie autonomii wieloletnia i powszechna tradycja wspierania dzieci i młodzieży przez społeczeństwo. Tradycja ta była kontynuowana wobec młodzieży, uczniów i studentów w polskich mundurach przez cały okres I wojny światowej.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE:

Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK):

Naczelny Komitet Narodowy (NKN), sygn: 216-217, 233, 368, 371, 374, 459, 490, 501-502, 558, 560-561, 578, 668, 670, 681-682, 692, 749, 759, 765, 770.

Legiony – Wojsko Polskie, sygn. 25.

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie (BJ):

Bąkowski Klemens, Diariusz życia, sygn. 7282 II, z. 1-2.

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (B. Oss.):

Bobrowski Emil, Pamiętniki z lat 1912-1918, rkps 12004/I.

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (CAW):

Sygn. 300.1.1224, I.120.1.30, I.120.1.128.

Departament Wojskowy NKN, sygn. 150.1.18, 150.1.13, 150.1.5, 150.1.28, 150.1.124, 150.1.154.

Wojskowe Biuro Historyczne (WBH), sygn. 400.2511.

PRASA:

„Dziennik Obwieszczeń NKN (Sekcja Zachodnia)”.

„Gazeta Poniedziałkowa” (Kraków).

„Głos Narodu” (Kraków).
„Naprzód” (Kraków).
„Nowa Reforma” (Kraków).

WYDAWNICTWA ŹRÓDŁOWE:

Dokumenty Naczelnego Komitetu Narodowego 1914-1917, Kraków 1917.
„Kalendarz Legionów Polskich na Rok Pański 1915”, [zestawił Antoni Chmurski], (Wiedeń) 1915.
„Legionista Polski. Kalendarz Naczelnego Komitetu Narodowego na rok 1916”, (Kraków) 1916.

DZIENNIKI I WSPOMNIENIA:

Biliński Leon, *Wspomnienia i dokumenty*, Warszawa 1924.
Daszyński Ignacy, *Pamiętniki*, t. 1-2, Warszawa 1957.
Dąbrowski Jan, *Dziennik 1914-1918*, oprac. Jerzy Zdrada, Kraków 1977.
Pamiętnik z roku 1914 skautki Marty Pajkównej, oprac. E. Śnieżyńska-Stolot, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, R. 62 2012, s. 113-125.
Witos Wincenty, *Moje wspomnienia*, cz. 1, oprac. E. Karczewski, J. R. Szaflik, Warszawa 1988.

MONOGRAFIE I OPRACOWANIA:

2. *Pułk Piechoty Legionów Polskich*, t. 1: *Karpaty*, oprac. Tadeusz Malinowski, Mieczysław Szymański, Warszawa 1939.
Bieniarzówna Janina, Małecki Jan M., *Dzieje Krakowa w latach 1796-1918*, t. 3, Kraków 1985.
Buława Edward, *Egzamin wobec Polski. Ślęzacy Cieszyńscy w czynie legionowym w latach I wojny światowej*, Cieszyn 1998.
Cisek Marek, *Legioniści z Rzeszowa i okolic*, „Strzelec” 2009, nr 2.
Cutter Zdzisław, Dutkiewicz Marek, *Wkład kobiet w utworzenie i działalność służby zdrowia Legionów Polskich*, „Zeszyty Naukowe WSO im. Tadeusza Kościuszki. Poglądy i Doświadczenia” 2002, nr 3(125).
Czerep Stanisław, *II Brygada Legionów Polskich*, Warszawa 2007.
Czerep Stanisław, *Straty polskie podczas I wojny światowej*, [w:] *Lata wielkiej wojny. Dojrzwienie do niepodległości 1914-1918*, red. Daniel Grinberg, Jan Snopko, Grzegorz Zackiewicz, Białystok 2008.
Dudek Dobiesław, *Zapomniane losy Parku Sportowego TS „Wisław” na Oleandrach*, „Studia Historyczne” 2003, t. 46, nr 3/4.
Dutkiewicz Marek, *Służba zdrowia Legionów Polskich w latach 1914-1917*, Piotrków Trybunalski 2009.
Dziesięciolecie Intendentury Polskiej Siły Zbrojnej 1918-1928, kom. red. Karol Rudolf [et al.], Warszawa 1929.
Garlicki Andrzej, *Geneza legionów. Zarys dziejów Komisji Tymczasowej Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych*, Warszawa 1964.
Homola-Skąpska Irena, *Życie codzienne w czasie I wojny światowej w Dziennikach krakowskiego adwokata Klemensa Bąkowskiego*, [w:] Irena Homola-Skąpska, *Z dziejów Krakowa, Galicji i Śląska Cieszyńskiego. Wybór pism historycznych*, wyb., oprac. i wstęp Grzegorz Nieć, Kraków–Warszawa 2007, *Regiony, Historia, Kultura*, nr 2.
Mleczak Jan, *Akcja Werbunkowa Naczelnego Komitetu Narodowego w Galicji i Królestwie Polskim w latach 1914-1916*, Kraków 1988.
Pająk Jerzy Z., *Od autonomii do niepodległości. Kształtowanie się postaw politycznych i narodowych społeczeństwa Galicji w warunkach Wielkiej Wojny 1914-1918*, Kielce 2012.

- Pankowicz Andrzej, *Organizacja czynu zbrojnego w Krakowie 1906-1918*, [w:] *Kraków w czasie I wojny światowej. Materiały Sesji Naukowej z Okazji Dni Krakowa w roku 1988*, Kraków 1990, *Rola Krakowa w Dziejach Narodu*, 8.
- Pietrzak Stanisław, *Tarapaty Leguna z II Brygady*, [w:] *Gawędy legunów między sobą*, red. Leon Miguła, Warszawa 1929.
- Roja Bolesław, *Legioniści w Karpatach*, przedm. Wacław Lipiński, Warszawa 1933.
- Seniów Jerzy M., *Na drodze do niepodległości: prasa krakowska wobec Legionów Polskich podczas I wojny światowej (1914-1918)*, Kraków 2004.
- Srokowski Konstanty, *NKN. Zarys historii Naczelnego Komitetu Narodowego*, Kraków 1923.
- Wrzosek Mieczysław, *Zaopatrzenie i wyposażenie Legionów Polskich 1914-1917*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” R. 33, 1988, z. 3(125).
- Wrzosek Mieczysław, *Zaopatrzenie i wyposażenie Legionów Polskich w latach 1914-1917*, „Zeszyty Naukowe Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku” 1988, t. 11, z. 60.
- Wrzosek Mieczysław, *Zarys organizacyjny Legionów Polskich*, [w:] *U źródeł niepodległości 1914-1918. Z dziejów polskiego czynu zbrojnego*, [red. nauk. Piotr Stawecki], Warszawa 1988.
- Zgórniak Marian, *Polacy w armii Austro-Węgierskiej w czasie I wojny światowej*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1988, t. 30.
- Ziemia Oświęcimska w czasie Wielkiej Wojny rozpoczętej w 1914 r.*, Oświęcim 1915.

Dokumenty reprodukowane w artykule pochodzą ze zbiorów legionowych druków ulotnych Biblioteki Jagiellońskiej

SUMMARY

Financial Support of Western Galicia Communities for Polish Legions in 1914

Based on the source query conducted by the team of the Supreme National Committee at the National Archives in Kraków, this paper discusses the organization and financing aid for shooting troops and Polish Legions from the society of Western Galicia in 1914. Particular attention was paid to the organization of the aid and the sources of fundraising for the Legions in Kraków and counties and municipalities in Western Galicia.

KEYWORDS

World War I, Austria-Hungary, Polish Legions, Western Galicia